

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI TALLINNA KOLLEDŽ

Rahvusvaheline majandus ja ärikorraldus spetsialiseerumisega äriõigusele

Ellika Podgornaja

KOHTUNIKU SELGITAMISKOHUSTUS HAGIMENETLUSES

Lõputöö

Juhendaja: Karina Kukkes, MA

Kaasjuhendaja: Uno Feldschmidt, mag.iur

Tallinn 2014

Deklareerin, et käesolev lõputöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli diplomi taotlemiseks. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduslikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor Ellika Podgornaja.....

05.06.2014

(nimi, allkiri, kuupäev)

ÜliõpilaskoodBDÄR 083445.....

Töö vastab kehtivatele nõuetele

JuhendajaKarina Kukkes.....

05.06.2014

(nimi, allkiri, kuupäev)

Kaitsmisele lubatud „ “ 2014

.....

TTÜ TK kaitsmiskomisjoni esimees (nimi, allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. HAGIMENETLUSE ÜLDISED PÕHIMÕTTED JA NENDE VÕRDLUS HALDUS- JA KRIMINAALKOHTUMENETLUSES	6
1.1 Menetlusökoonomia	6
1.2 Võistlevuse põhimõte	12
1.3 Uurimis põhimõte haldus- ja kriminaalkohtumenetluses	16
1.4 Menetlusõigusnormi rikkumine	17
2. SELGITAMISKOHUSTUS	22
2.1 Kohtu selgitamiskohustuse eesmärk	32
2.2 Selgitamiskohustus vene õiguses	34
2.3 Selgitamiskohustuse täitmine	36
2.4 Selgitamiskohustuse täitmata jätmine	39
2.5 Selgitamiskohustuse seos faktiliste asjaoludega	41
2.6 Selgitamiskohustuse seos tõendite esitamisega	42
KOKKUVÕTTE	47
VIIDATUD MATERJALIDE LOETELU	50
LISAD	55
Резюме	56

SISSEJUHATUS

Eesti õigussüsteem pärineb romaani-germaani õigusest ning jaguneb avalikuks õiguseks ja eraõiguseks. Avaliku õiguse ja eraõiguse jaotus tekkis Rooma õigusest ning on omane Mandri-Euroopa õigussüsteemile.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 1 kohasel on tsiviilasi eraõigussuhtest tulenev kohustus.¹ Tsiviilasju lahendavad esimese astme kohtuna maakohud – Pärnu, Viru, Harju ja Tartu –, teise astme kohtuna Tartu ja Tallinna ringkonnakohtud ning kõrgema astme kohtuna Riigikohus.

Tsiviilkohtumenetlust on kritiseeritud eelkõige kõrgete riigilõivude pärast, mida 2009. aastal oluliselt tõsteti ning 2012. aastal langetati. Paljud riigilõivuseaduse sätted on kuulutatud põhiseadusvastaseks. Näiteks on Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium tunnistanud riigilõivuseaduse (RLS) § 57 erinevad lõiked põhiseadusega vastuolus olevaks ja seega kehtestas osas, mis näevad ette kõrgema riigilõivu tasumise kohustuse hagiavalduse, hagita asja avalduse või määruskaebuse esitamisel muul viisil kui www.e-toimik.ee kaudu.² Samuti on tunnistanud põhiseadusega vastuolus olevaks ja seega kehtetuks erinevad riigilõivuseaduse sätted, mis näevad ette riigilõivu tasumise kohustust suuremate nõuete korral.³

Lisaks kõrgetele riigilõivudele on tsiviilvaidlusi lahendavatele kohtutele (eriti aga maakohutetele) sageli ette heidetud rahalist kulukust (esindaja tasud) ning aeganõudvust, samuti menetlusosaliste jaoks üllatuslikke otsuseid. Tsiviilkohtumenetlusega seoses on muutunud aktuaalseks menetlusökoonomia mõiste, mille sisu ei pruugi kõigile ühiselt arusaadav olla. Tsiviilvaidlusi lahendavad kohtud on üritanud leida tasakaalu õiguste ja kohustuste ning kohtu ülesannete vahel. Kohtu aktiivset rolli on hakatud rõhutama juba 2006. aastal pärast tsiviilkohtumenetluse seadustiku jõustumist. Kohtu aktiivne roll on seotud kohtu selgitamiskohustusega, millele hakati tähelepanu pöörama juba varem. Samas võib kohtu liigne aktiivsus rikkuda hagimenetluses kehtivat võistlevuse põhimõtet.

¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik 20. aprillist 2005. // RT I 2005, 26, 197

² RKPJKo 19. mai 2014 nr 3-4-1-10-14, 27. märts 2014 nr 3-4-1-2-14, 10. detsember 2013 nr 3-4-1-20-13

³ RKPJKo 15. detsember 2009 nr 3-4-1-25-09

Autor keskendub kohtuniku selgitamiskohustusele hagimenetluses. Hagimenetlus on hagita menetluse kõrval üks tsiviilkohtumenetluse liikidest. Hagita menetluseks on näiteks maksekäsu kiirmenetlus, üleskutsemenetlus, registriasjad ja muud TsMS-i § 475 toodud menetlused. Kuivõrd hagita menetluses kehtivad hagimenetlusega võrreldes oluliselt teistsugused reeglid, ei analüüsi autor selgitamiskohustust hagita menetluses.

Hagimenetlus on abieluasjad, ülalpidamisasjad, kinnisasjaga seotud asjad, võlaõiguslikust lepingust tulenevad nõuded. Menetlusosalisteks on hageja (hagi esitaja), kostja (kelle vastu hagi on esitatud) ning kolmas isik (puutub kokku vaidlusega).

Lõputöö on jagatud kaheks suureks peatükiks.

Töö esimeses peatükis keskendutakse menetlusökoonomia põhimõttele, selle sisule ja eesmärgile. Seejärel analüüsib autor võistlevuse põhimõtet ja võrdleb seda uurimis põhimõttega kriminaal- ning halduskohtumenetluses.

Samuti analüüsitakse menetlusõigusnormi rikkumist, mis on üks olulisemaid ja aktuaalsemaid teemasid Eesti kohtusüsteemis.

Teises peatükis analüüsitakse kohtu selgitamiskohustust ja selle eesmärki. Vaadatakse üle selgitamiskohustuse täitmine ja täitmata jätmine ning kohtupoolsed selgitamisega seonduvad kohtulahendid.

Autor on valinud käesoleva lõputöö teema sellepärast, et selgusele jõuda, milles seisnevad selgitamiskohustuse piirid ja sisu, milline on kohtu roll hagimenetluses ning millised on kohtu kohustused faktiliste asjaolude väljatoomisel ja kuidas see on seotud selgitamiskohustusega.

Teema aktuaalsus tuleneb eelkõige Riigikohtu lahenditest, aga järjest rohkem ka teise astme kohtu lahenditest.

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida kohtuniku selgitamiskohustust ning leida vastused lõputöös püstitatud probleemidele. Üheks olulisemaks probleemiks on selgitamiskohustuse ja menetlusnormi oluline rikkumine kohtunike poolt. Autor kasutab lõputöös analüüsivat meetodit.

Lõputöös on püstitatud järgmised hüpoteesid:

- 1) Hagimenetluses on olulisel kohal kohtuniku selgitamiskohustus.
- 2) Selgitamiskohustuse täitmata jätmine võib kaasa tuua otsuse tühistamise kõrgema astme kohtu poolt.

1. HAGIMENETLUSE ÜLDISED PÕHIMÕTTED JA NENDE VÕRDLUS HALDUS- JA KRIMINAALKOHTUMENETLUSES

1.1 Menetlusökoonomia

Tsiviilkohtumenetluses on esiplaanil menetlusökoonomia, kus kohus ja ka menetlusosalised on huvitatud sellest, et vaidlus saaks selgeks võimalikult varases staadiumis. Kohtumenetluses on oluline, et menetlust saaks paremini planeerida ja et asi oleks õigesti, väikeste kuludega ning mõistliku aja jooksul lahendatud (TsMS § 2). Seaduses on sätestatud erinevad menetlustähtajad, millest nii menetlusosalised kui ka kohus peavad kinni pidama. Kohtunike tööd lihtsustab ning viib asja kiire lahenduseni lihtmenetlus ja maksekäsu kiirmenetlus.

Leedu tsiviilkohtumenetluse seadustik käsitleb samuti menetlusökoonomia põhimõtet, kuid nende eesmärgiks on kanda hoolt selle eest, et istung toimuks mõistliku aja jooksul, nagu see on sätestatud ka Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 6.⁴

Menetlusökoonomia puhul käsitletakse tõendamise, säästmise ja faktiliste asjaoludega seonduvaid sätteid. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt peavad kohtud pöörama tähelepanu tsiviilkohtumenetluse õiguse põhimõtetele ja normidele.

Põhiülesandeks on kõrvaldada tõsised menetluslikud takistused tsiviilkohtumenetluses ja saavutada tasakaal põhiõiguse ja ökonomia vahel. Selleks, et täita tsiviilkohtumenetluses eesmärki, peab lahendama asja õigesti, ilma et pooled alustaksid uusi vaidlusi. Oluline on ära märkida tsiviilkohtumenetluse juures seda, et osalised leiaksid võimalikult kiiresti omavahel kokkuleppe, milles seisnebki menetlusökonomia väärtus. TsMS § 4 lg 4 kohaselt peab kohus kogu menetluse ajal tegema kõik endast sõltuva, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. Kohtuvaidluses kompromissi sõlmimine on kõige lihtsam viis vähendada ülekoormust pikalt veninud menetlustes. Harvematel juhtudel võib kompromissi sõlmimine toimuda ka ringkonnakohtus. Kompromissi leidmine võib olla osapooltele soodne. Kompromissi sõlmimine ja selle kinnitamine kohtumäärusega on menetluse lõpetamise aluseks TsMS § 428 lg 1 p 4 järgi. Kui menetlus on lõpetatud, ei saa hageja uuesti pöörduda kohtusse hagiga sama kostja vastu

⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konvensioon, Vabariigi Valitsus, välisleping, 16.04.1996. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78154> (18.05.2014. a)

vaidluses samal alusel ning sama hagi eseme üle. Kui menetlus on lõpetatud kompromissiga, on lõpetamisel samad materiaaldõiguslikud ja protsessuaalsed tagajärjed nagu menetluse lõpetamisel kohtuotsusega (TsMS § 432). See tähendab omakorda seda, et pooltevaheline vaidlus on lõpetatud ja kostja võib olla rahulik, et hageja enam sama nõudega kohtusse ei pöördu.

Menetlusökoonomia on Eestis üsna arenenud. Eestis on kolmeastmeline kohtusüsteem. Üheks selgitamiskohustuse eesmärgiks saab pidada ka menetlusökoonomiat.

Edaspidi analüüsib autor seda, milline oleks mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses.

Menetlusaeg sõltub eelkõige asja keerukusest, menetlusosalistest, õigushüvedest ja riigivõimu käitumisest. Hagi esitamisel kohtusse võib kohtunik esmalt ära kuulata mõlemate osapoolte vastuväited. Sel juhul lahendab kohus hagi menetlusse võtmise kohe pärast seisukoha esitamist või ärakuulamist TsMS § 372 lg 3 alusel. Mõistlikku menetlusaega on piiritletud seadusjärgsete menetlustoimingute tähtaegade sätetega.

Paljud kohtunikud ning analüütikud, nende hulgas näiteks Riigikohtu analüütik Margit Vutt, on 2011. aastal kirjutanud kohtupraktika põhjal, et mõistlikuks menetluse ajaks saab pidada mitte rohkem kui kaks aastat.⁵ Kõigile on teada, et kaks aastat kulub vähem keerulisemate protsesside menetlemisele. Ebamõistlikud kohtulahendid on need, mis väljuvad kahe aasta normi raamidest.

Üha enam on tsiviilkohtumenetlusele ette heidetud seda, et see on aeganõudev ja kulukas. Efektive menetluse korraldamise üheks põhjuseks pidev seaduse muutmine. Varasema tsiviilkohtumenetluse redaktsiooni ülesandeks oli lahendada tsiviilasi õigesti ja võimalikult kiiresti, kuid nüüd on selles toimunud täiesti uus pööre.⁶ Mõiste „kiirus“ asemel kasutatakse praeguse seaduse kontekstis mõisteid „mõistlik menetluse aeg“ ja „väikeste kuludega lahendus“, mis tähendab menetlusökoonomia põhimõtte käsitlust.

Autor asub seisukohale, et keerukamate menetluste puhul võib asi venida mitmetele aastatele ning vastaspoolteks ei pruugi olla tavalised füüsilised isikud, kelle vahel klaaritakse omavahelisi suhteid. Iga menetlusliigi puhul saab rääkida erinevast menetlusajast. Tihtipeale vaidlevad paljud

⁵ Vutt Margit. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Tartus: Riigikohus, Õigusteabe osakond 2011.

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf (18.05.2014. a)

⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik 22. aprillist 1998. // RT I 1998, 43, 666

Arvutivõrgus Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/75268> (18.05.2014. a)

kohtunikud selle üle, milline siis võiks olla mõistlik menetluse aeg, kuid paraku nad ise sellele vastust ei tea. Näiteks Riigikohtu kohtunik Villu Kõve ei oska öelda, millise etapini tuleks arvestada menetluse aega ning peamisi küsimusi, kas kohtumenetluse aja hulka tuleb arvestada ka näiteks hagi kättetoimetamine, mida kohtunik mõjutada ei saa (kostja võib hagimaterjalide kättesaamisest pahatahtlikult kõrvale hoiduda).⁷ Autorile tundub, et see terav küsimus jääb väga pikaks ajaks praktikas arutamisele.

Paljud kohtunikud on tõdenud, et pikem menetlusaeg on lubatud siis, kui kohus pöörab erilist tähelepanu tähtsamatele tegevustele, ning pikemaks ajaks saab lugeda kuni viis aastat, erandjuhtudel kaheksa aastat.⁸ Tähtsamad tegevused on ilmselt need, mis vajavad pingsat mõtisklemist antud lahendi keerukuse üle. Menetlusaega kestusega viis aastat võib pidada mõistlikuks olukorras, kus vaidlus on läbinud kolm kohtuastet (võibolla ka korduvalt) ning mille jooksul võisid tekkida menetluslikud takistused (dokumentide kättetoimetamine, istungite edasilükkamised). Pikemad menetlused on ilmselt ka sellised, kus on mitu menetlusosalist, samuti sellised, kus on vaja mitmed tunnistajad üle kuulata või korraldada keerulisi ekspertiise.

Mõistlik menetlusaeg oleneb väga paljudest faktoritest, näiteks kohtunik peab läbi viima põhjaliku uurimise, tegema selgeks õigusküsimused, selgitama välja pooltevahelised suhted ning alles seejärel jõudma motiveeriva järelduseni. Kohtupraktikast selgub, et mõistlikul menetlusajal tegelikult kindlaid ajalisi piiranguid ei ole ning seda loetakse formaalseks määratlemata õigusmõisteks.⁹ Samuti on hea, kui kohtunik on suuteline lahendada vaidlust kiiresti, mis võimaldab pooltel menetluskulusid madalal hoida, kuid kohtunik peab arvestama iga asja puhul enda lojaalsust. Lojaalsuse tähenduses peab kohtunik olema seadust järgiv isik. Mõistliku aja eesmärgiks on lahendada menetluse käigus kohtuotsusega ebakindlad olukorrad, seega õigusemõistmine peab toimuma ilma viivitusteta, et tagada selle efektiivsus ja usaldusväärsus.

⁷ Kõve Villu. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica*, nr 9, 2012, lk 659-676

⁸ Tõhusa õigusemõistmise Euroopa komisjon. Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal. Strasbourg: 2006.

Arvutivõrgus Kättesaadav:

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=29910/CEPEJ_2006_15-EST.pdf (18.05.2014. a)

⁹ Mägi Siim. Mõistlik menetlusaeg: igauhe ebamäärane õigus. // Raamatupidaja äripäev (26.05.2011).

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.raamatupidaja.ee/article/2011/5/26/moistlik_menetlusaeg_igauhe_ebamaarane_oigus (22.05.2014. a)

On teada, et kõikides menetlustes on palju liike, kus nõuete lahendamine kiirkorras lihtsalt pole võimalik. Samuti tuleb mõista, et ei ole oluline üksnes menetluse kiirus, vaid ka selle kvaliteet. Siinjuures on väga oluline ära märkida, et iga menetluse käigus peab kohtunik tagama nõuetele vastava õigluse ja lahendama asja õigesti, järgides menetlusreegleid. Seepärast üheks põhjuseks võibki olla menetlusaja pikenedamine, milles kohtunik peab järgima oma töös vastavaid reegleid.

Mõistlikuks menetluse pikkuseks saab ka lugeda kaebaja asjaolusid, mida on võimalik lahendada kiirmenetlusega. Kiirmenetlus on aeg, mille jooksul saavad lahenduse kuni kaks aastat kestvad menetlused. Kiirmenetluses lahendatakse väiksema mahuga asju, näiteks töövaidlused, väärted, perekondlikud suhted. Just selliste väikesemahuliste asjade lahendamine võtab aega kuni kaks aastat.

Kohus hindab iseseisvalt menetluse pikkust või selle ületamist. Juhul kui kohtunik on märganud, et menetlus on kulgenud pikaks, siis on õige aeg kuulutada välja lõplik sisuline kohtuotsus. Menetluse lõpp on iga menetluse ja ka menetlus liikide puhul individuaalne. Näiteks kriminaalmenetluses kuulutatakse otsus lõplikuks alles siis, kui prokuratuur või kohus lõpetab menetluse.

Samuti võib menetlus pikaks venida mõningate oluliste tegurite tõttu. Nendeks teguriteks on näiteks kohtunike puudus, asjade kuhjumine, tunnistajate kohtusse mitteilmumine, toimiku hiline üleandmine, poolte tõendite esitamata jätmine, istungite pidev edasilükkamine, menetlusnormi rikkumine ja ühe osapoolse ajavõit ning dokumentide kättetoimetamise probleemid.

Ajavõiduks võib nimetada olukorda, kus üks pooltest annab teise kohtusse ning viimane ei märka kutset või ei reageeri sellele tahtlikult. Viivitatud aja jooksul ei selgita kutse saaja oma seisukohta ega pruugi ilmuda istungile, tuues erinevaid mitteasjakohaseid põhjendusi. Juhul kui kohus on märganud ülemäärast viivitamist, siis sellist rikkumist ei tuvastata ja kaebaja viivitusele kaasa ei aidata. Kohtupraktikas kohtab selliseid juhtumeid kahjuks üsna sageli.

Samuti peab tõdema, et statistiliselt on muutunud märgatavalt paremaks mõistliku ajaga nõuded. See tähendab seda, et kui 2012. aastal kulus tsiviilasjade puhul 197 päeva, siis 2013. aastal oli see näitaja juba 168 päeva. Nende tulemuste baasil võib öelda, et Eesti kohtusüsteemi korraldus, õigusmõiste ja seaduse kohaldamine on saavutanud üsna häid tulemusi võrreldes teiste Euroopa

kohtusüsteemidega. Näiteks Soomes oli aastal 2008 fikseeritud keskmiseks menetlusajaks esimese astme kohtus 230 päeva, 2010. aastal oli see arv aga kasvanud 259-le.¹⁰

See näitab seda, et kohtunikud lahendavad kiiresti menetlusi, kus üheks tugevamaks küljeks on maksekäsu kiirmenetlus. Lõppjärgeldusena saame öelda, et kiirus, õiglus, aeg ja kvaliteet on menetluste puhul väga olulisteks teguriteks, mis üksteisest sõltuvad.

Mõistliku menetlusaja puhul saab võrdluseks välja tuua Venemaa Föderatsiooni tsiviilkohtumenetluse seadustiku põhimõtted, mille esimene osa jõustus 1995. aastal ning ametlikult jõustus aastal 2002.¹¹ Autor piirdub aga 2002. aasta kolmanda osa väljavõttega. Kokku on seaduses neli osa ning see koosneb 1551 paragrahvist.

Nimelt loetakse mõistlikuks menetlusajaks Vene tsiviilkohtumenetluses ajavahemikku alates avalduse esitamisest kuni kohtu viimase otsuse jõustumiseni, võttes arvesse nii õiguslikud kui ka faktilised asjaolud ning asja keerukust ning osaliste käitumist protsessis. Sarnasust leidub selle sätte puhul ka meie Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustikuga.

Üllatuseks autorile tuli Vene tsiviilkohtumenetluse seaduses see, et kui kohus on avalduse menetlusse võtnud, kuid pole pikemat aega seda läbi vaadanud või on viivitanud vastusega, siis pooltel on õigus esitada täiendav avaldus menetluse kiirendamiseks. Avaldused vaadatakse läbi viie tööpäeva jooksul. Konkreetse menetlusaja määrab ülemkohtunik, kes teeb avalduste põhjal motiveeriva määruse.

Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 333¹ kohaselt on samuti võimalik esitada kohtumenetluse kiirendamise taotlusi. Seadus selgitab, et kui tsiviilasi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjuseta vajalikku menelustoimingut, sealhulgas ei määra õigel ajal kohtuistungit, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul, võib kohtumenetluse pool taotleda kohtumenetluse lõpuleviimise kiirendamiseks sobiva abinõu tarvituselevõtmist. Kui kohus peab taotlusi põhjendatuks, siis määratakse 30 päeva jooksul alates taotluse esitamisest võimalik kohtumenetlus.

¹⁰ Kohtute tõhusus. Viimaste aastate kohtumenetluse keskmine kiirus Eestis. Eesti Kohtud. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.kohus.ee/et/kohtute-tohusus> (18.05.2014. a)

¹¹ *Гражданский Процессуальный Кодекс Российской Федерации* (ГПК РФ) Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.consultant.ru/popular/gpkrf/> (18.05.2014. a)

Järgnevalt analüüsib autor menetluse kvaliteedi küsimusi.

Menetluse kvaliteet on tagatud eelkõige siis, kui selleni on jõutud mõistliku aja jooksul ja väikeste kuludega, järgides kõiki menetlusreegleid. Kvaliteedi tagavad eeskätt osapooled ise, nimelt peavad nad selgelt formuleerima oma nõuded, taotlused ja vastuväited. Seejärel ootavad menetlusosalised kohtutelt analoogset tegevust, kuidas nendega menetluse käigus ümber käiakse, kui oluliseks kohus menetluse tõsisust hindab ning kas kohtunik on vaidluste lahendamiseks piisavalt kompetentne.

Kvaliteet sõltub ka sellest, kas osapooled kaebavad kohtulahendeid edasi või kas kohtunikud neid tühistavad, samal seisukohal on ka Riigikohtu kohtunik Villu Kõve.¹² Kohtulahend on koostatud korrektselt, kui see on selgelt ja lihtsalt selgitatud ning esitab kõikide küsimuste puhul asjakohaseid arutlusi.

Lahendite tühistamine toimub siis, kui menetlust ei ole läbi viidud võrdselt pakutavate võimalustega ning seotud mingisuguste kindlate piirangutega.¹³ Eespool nimetatuga peab Eesti põhiseadus vältima raskeid olukordi ning leidma igale asjale õiglase lahenduse. Nende nõuetega on kohtunikul kerge leida pooltevahelist kompromissi. Kvaliteedi otsingul peab kohtunik käituma usaldusväärset ning arvestama osapoolte õigustega. Üksteise kvaliteedi tagavad omavahel ka erinevate tasandite kohtud (kolmeastmeline kohtusüsteem), mis annavad oma hinnangu lahenditele.

Tsiviilkohtumenetluse üldiste põhimõtete kohaselt olgu menetlus kiire, odav ja väikeste kuludega, kuid sellegipoolest ei tohi kannatada kvaliteet ega poolte õigused. Samamoodi räägitakse palju kiirusest, kuid peame tõdema, et alati kõik asjad, mida tahetakse teha, pole kvaliteetsed ja korrektsed.

Menetluse kvaliteet sõltub liialt pikaks veninud protsessist, mis võib endaga kaasa tuua äärmiselt palju ebameeldivusi. Siinjuures peab autor silmas materiaalsel ja moraalsel kahju. Mida pikem on menetlus, seda suuremad on ka menetluskulud. Aastaid kestnud vaidlused võivad poolte jaoks muutuda mitteprioriteetseks ning lõpplahendus ei pruugi nende jaoks enam tähtis olla. Kuid

¹² Kõve, Villu (viide 5)

¹³ Jõks, Henn. Õigusemõistmise kvaliteet vs tõhusus läbi kolme kohtuastme. Ettekanne kohtunike täiskogul, 14.02.2014.

Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1672/Lisa_nr_10_Henn%20Joks.pdf
(30.05.2014. a)

kohus ei tohi menetlust ka lühendada. Pooltel peab olema võimalus esitada kohtule kõik olemasolevad tõendid ja taotlused ning piisavalt aega end menetluseks ette valmistada. Kiirustamise üheks ohuks on see, et otsus võib olla pealiskaudne, mis ei soodusta otsuse õigsust ja korrektsust.

Kokkuvõtteks saab öelda, et kvaliteet sõltub eelkõige sellest, kui kompetentne on kohtunik menetluse käigus. Ta peab tagama pooltele maksimaalse usalduse, õigluse, erapooletuse ja kaaluma kõiki võimalikke detaile. Kohtunik peab menetlust juhtima ja mitte laskma menetlusosalistel seda pahatahtlikult venitada. Kvaliteet sõltub ka sellest, kui hästi on kohtunik selgitamiskohustust täitnud. Selgitamiskohusetusel peatub autor teises peatükis.

1.2 Võistlevuse põhimõte

Hagimenetluse üks olulisemaid põhimõtteid on võistlevuse põhimõte. Vastavalt TsMS § 5 lg 1 menetletakse hagi poolte esitatud asjaolude ja taotluste alusel, lähtudes nõudest. Kohus menetleb tsiviilasju alles siis, kui isik on pöördunud kohtusse seaduses sätestatud korras oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks (TsMS § 3 lg 1).

Võistlevuse põhimõte tuleneb tsiviilprotsessi olemusest, kus mõlemad pooled üritavad võrdväärselt kaitsta enda õigusi. Võrdsuse põhimõte, mis on võistlevuse üks osadest, näitab ausat tasakaalu mõlema poole vahel. Osalisi tuleb kohelda kogu protsessi käigus viisil, mis kindlustab neile ühised võimalused ning võrdsed õigused.¹⁴ Paraku siiani pole kindlaks tehtud, mis on ikkagi võistlevuse olemuseks ja kes üldse võistlevad, kas pooled, kes üritavad tõestada enda õigust kohtusaalis või siis kohtunikud, advokaadid ja juristid, kes võistlevad omavahel parema õiguse eest.

Võistlevuse põhimõte on nagu risküsitlus, kus toimib kahepoolne süsteem. See tähendab seda, et pooltel on võrdne õigus ja võimalus nõudeid põhjendada ning vastaspoole esitatud väiteid ümber lükata. Pooled peavad ise teadma, milliseid õigusi tuleb kaitsta ning milliseid nõudeid esitada (TsMS § 5 lg 2).

¹⁴ TsMS § 7: Õigusemõistmisel tsiviilasjades on pooled ja muud isikud seaduse ja kohtu ees võrdsed

Kohus menetleb tsiviilasju üksnes juhul, kui seaduses sätestatud korras on kohtule esitatud hagi või muu avaldus. Enne seda hagiavalduste menetlusse võtmist peavad pooled oma avaldustes kindlasti ära märkima vaidluse eseme ja menetluse käigu ning otsustavad taotluste ja kaebuste esitamise (TsMS § 4 lg 2). Menetlusosaline otsustab ise, milliseid kõige õigemaid taotlusi tuleb tal kohtule esitada või kas ta soovib neid üldse esitada. Seaduses sätestatud juhul menetleb kohus tsiviilasja omal algatusel.¹⁵ Hagi ei menetleta juhul, kui seda pole kohtule esitatud.

Kohus ei pea osalisele ette ütleva, milline tema arvates oleks kõige õigem taotlus. Näitena saab siinjuures välja tuua aegumist, kus kohus võtab nõude aegumist arvesse ainult kohustatud isiku taotluse alusel.¹⁶ Siinjuures peab aga kohus välja selgitama kõik võimalikud nüansid. Kui menetlusosaline ei oska taotlust täpselt sõnastada, peab kohtunik täpsustama, mida on silmas peetud.

Kohtunikul on õigus küsida menetluse käigus vajalikke küsimusi ning pooled peavad suutma anda neile vastused. Ristküsitlusel saab kohus esitada küsimusi näiteks hagejale ning seejärel ära kuulata kostja vastuväited sellele. Mõlemad pooled peavad olema suutelised võrdselt kaitsma oma positsiooni ning esitama vajalikke tõendeid.

Võistlevuse põhimõtte väljendub näiteks sellisel moel, kus üks pooltest on taotlenud kohtult, et too mõistaks välja teiselt poolelt konkreetse võlgu oleva rahasumma, mida too pole tagasi maksnud ettenähtud tähtaja jooksul. Täiendavate intresside ja viiviste väljamaksmist on võimalik taotleda ainult kohtult, kusjuures viivised ja intressid peavad olema välja arvatud teatud kindla skeemi alusel ning õigustatud. Sellisel juhul on võimalik nõue rahuldada.

Tsiviilkohtumenetluses ei ole kohustatud osalema lepinguline esindaja, kuid teatud keerukusega menetlustes on menetlusosalised nende teenuseid kasutanud. Erinevates menetlusolukordades osalevad pooled iseseisvalt, mis annab neile võimaluse esitada taotlusi, tõendeid ning selgitada asjaolusid.

¹⁵ TsMS § 4 lg 1: Kohus menetleb tsiviilasja üksnes juhul, kui seaduses sätestatud korras on esitatud hagi või muu avaldus. Seaduses sätestatud juhul menetleb kohus tsiviilasja omal algatusel

¹⁶ TsÜS § 143: Kohus või muu vaidlust lahendav organ võtab nõude aegumist arvesse ainult kohustatud isiku taotlusel

Võistlevus annab mõlemale poolele võimaluse kaitsta võrdselt oma õigusi, kus hageja esitab selgelt formuleeritud nõuded ning kostja võib hageja nõuetele ja väidetele vastuväiteid esitada. Seega kohtunike eesmärgiks ning ülesandeks on saavutada osaliste vahel kokkulepe.¹⁷

Kui osapooltel oleks võimalik valida, kas lahendada asi kiirelt ja korralikult, siis tuleks eelkõige valida omapoolne lähenemine ehk suhtumine. Poolte mittekorrektne asja tundmine tekitab kohtule arusaamatusi ning menetluse venimise. Kõige rohkem kulub kohtunikel aega ebaselgete nõuetega tegelemisele.

Võistlevuse printsiibi kohaselt ei ole kohtul kohustust ega õigust ise tõendeid koguda. Antud printsiibi eesmärgiks on see, et vaid nii on võimalik tagada kohtu sõltumatus. Piiratud juhtudel kohus siiski kogub hagimenetluses omal algatusel tõendeid.¹⁸ Sellisteks erandlikeks juhtudeks on näiteks perekondlikud asjad, kus tuleb kaitsta näiteks lapse huve.

Juhul, kui kohtunik märkab või saab aru, et üks pooltest ei saa hakkama oma õiguste kaitsmisega, siis saab ta sellele viidata oma märksõnadega. Võistlevuse põhimõttest tulenebki see, et kohus ei pea küll poolele ette ütleva, milline nõue oleks tema arvates edukas, kuid samas ei tohi ka kohus poole suhtes käituda üllatuslikult. Üllatuslik saab olla kohtuotsus, millest võib selguda, et kohus on teinud oma otsuse, tuginedes nendele asjaoludele või tõenditele, mida menetluses pole arutatud.

Võistlevuse põhimõtet on Eesti kasutatud ka kriminaalmenetluses.

Autor analüüsis Riigikohtu lahendeid, kus käsitleti võistlevuse printsiibist tulenevat põhimõtet.¹⁹ Pooled olid sõlminud omavahel esinduslepingu, mille kohaselt kostja kohustus hagejat esindama abielu lahutamise ja abikaasade ühisvara jagamise nõudes. Hageja tugines enda nõudes sellele, et oli lepingu sõlminud psüühiliste häirete ning majandusraskuse tõttu. Hageja leidis, et leping on tühine, ning kostjalt tuleb välja mõista õigusliku aluseta saadud 225 000 krooni ning laen 170 000 krooni. Kostja vaidles hagile vastu, olles seisukohal, et 100 000 krooni oli hageja tasunud pangaülekandega, mis sai ka maakohtus tõendatud. 170 000 krooni oli kostja hagejalt saanud sularahas, mis oli tõendatud mõlemapoolsete ütlustega.

¹⁷ TsMS § 4 lg 4 ls 1: Kohus peab kogu menetluse ajal tegema kõik endast sõltuva, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik

¹⁸ TsMS § 5 lg 3 ls 2: Hagiasjas selgitab kohus ise asjaolusid ja kogub tõendeid üksnes seaduses ettenähtud juhul

¹⁹ RKTKo 28. november 2006 nr 3-2-1-111-06

Maakohus rahuldab hageja nõude osaliselt, mõistes kostjalt välja 270 000 krooni. Põhjendades seda sellega, et tehing, mis oli tehtud vaimutegevuse ajutise häire tõttu on tühine, mida kinnitab ka kohtupsühhiaatria ekspertiis. Kostja esitas apellatsioonikaebuse, kus tugines menetlusõigusnormi rikkumisele. Kostja oli teavitanud kohut enne istungit enda haigestumisest, millega palus istungi edasi lükata. Kohus rahuldab kostja taotluse ning lükkas istungi edasi, kuid istung oli toimunud. Maakohus leidis, et kuna kostja ei olnud nõuetekohaselt esitanud kohtule tervisetõendit, siis otsustas kohus ära kuulata eksperdi ja tunnistaja väited. Apellatsioonikaebuses oli kostja tuginenud võrdse kohtlemise printsiibile, mida tema arvates oli kohus rikkunud ning jätnud ta ilma võimalusest eksperdile küsimusi esitada, mis oli esitatud kohtule kirjalikult ja taotlusena.

Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata. Põhjendatud ei olnud kostja väide, et maakohus oli rikkunud asja läbivaatamise võrdse kohtlemise printsiipi, samuti ei olnud rikutud menetlusõigusnorme, kuna seaduse kohaselt oli kohtul õigus kuulata eksperdi ja tunnistaja ütlusi. Kostjal oli võimalus esitada kohtule enda seisukohad ja taotlused vajalike tõenditega, kuid paraku ta seda ei teinud. Kostja oli esitanud ringkonnakohtu otsuse peale kassatsioonikaebuse, milles oli seekord tuginenud võistlevuse printsiibi rikkumisele, kuid kolleegiumi poolt jäi ka kassatsioonikaebus rahuldamata.

Kolleegium selgitas kostjale, et kohtul on õigus tagasi lükata taotlused, mis pole kohtu arvates asjakohased. Samuti leidis kolleegium, et kostja poolt jäid paljud väited ja asjaolud tõestamata ning esitamata, millega ei saanud enda õigusi realiseerida. Kolleegium oli seisukohal, et kohus ei olnud eksinud võistlevuse printsiibi vastu.

Autor on arvamisel, et tegelikult kostja ei osanud enda õigusi õigesti ära kasutada, mistõttu tuli kohtu poolt õiglane otsus. Kostja ei saanud täielikult aru seaduse sanktsioonidest, mis tuginesid tsiviilkohtumenetlusest tulenevatele printsiipidele ja põhimõtetele. Kohus oli jätnud kõik võimalused kostjale, et ta saaks esitada argumenteerivaid tõendeid, kuid paraku kostja sellest aru ei saanud ning võimalust ei kasutanud.

Kriminaalmenetluse seadustik sätestab selgelt, et kohtumenetlust täidavad süüdistus- ja kaitsefunktsioonid ning kriminaalasja lahendamise funktsioone eri menetlussubjektid (KrMS § 14 lg 1). Võistlevuse põhimõttel tuleb süüdistusaktis välja tuua kindlad formaalsed ja materiaalsed eeldused. Kõik olemasolevad andmed kogutakse kohtueelses menetluses ning

kasutatakse riskisituatsiooni põhimõtet. Iseenesest kehtivad kriminaalmenetluse seadustikus samad põhimõtted, mis tsiviilkohtumenetluses. Nimelt osalevad menetluses tunnistajad, kaitsjad ja süüdistajad. Kaitsja osavõtt menetluses on kohustuslik. Pooltel on võimalik esitada taotlusi ning nimekirju, keda nad tahavad kutsuda tunnistajaks. Oluline on ka menetluskoopiatega jagamine kaitsjatele.

1.3 Uurimispõhimõtte haldus- ja kriminaalkohtumenetluses

Uurimispõhimõtte on omane halduskohtu-, tsiviilkohtu- ning kriminaalmenetlusele. Halduskohtumenetluse seadustikul (HKMS) on omakorda palju ühiseid jooni tsiviilkohtumenetlusega, kuid neil on üks oluline erinevus.²⁰ Põhiliseks erinevuseks on kohtu roll. Kui tsiviilkohtumenetluses valitseb võistlevuse põhimõte, siis halduskohtumenetluses on valitsevaks uurimispõhimõte.

Tsiviilkohtumenetluses uurimisprintsip on omane Prantsuse õigusele, kus kohtu ülesandeks on välja selgitada objektiivne tõde ja õiguslik regulatsioon, sõltumata sellest, mida menetlusosalised väidavad.²¹ Uurimispõhimõtte on omane hagita menetlusele, kus kohus selgitab asjaolud ja kogub selleks vajalikud tõendid (TsMS § 5 lg 3).

Uurimispõhimõtte halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) alusel väljendub eelkõige selles, et kohus tagab ise omal algatusel asja lahendamise asjaolude väljaselgitamise, kogudes vajaduse korral tõendeid ise või tehes nende esitamise menetlusosalistele kohustuseks.²² Kohtu põhieesmärgiks on selgeks teha, millistele faktidele pooled tuginevad ning millised on neist tõesed, tagades võrdsed võimalused menetlusosalistele.²³ Samuti tuvastab kohus haldusasja raames iseseisvalt ja lõplikult kõik selle lahendamisel tähtsust omavad asjaolud HKMS § 4 lg 4. Uurimispõhimõtte olemus halduskohtumenetluses tugineb tõendite esitamisele, kus kohus uurib välja nende asjaolud menetluse käigus.

²⁰ Halduskohtumenetluse seadustik 27. jaanuarist 2011. // 23.02.2011, 3

²¹ Proshin Dagne. EX OFFICIO põhimõtte eelmenetluses, Tartu: Tartu Ülikool, 2009. [Magistritöö]

²² HKMS § 2 lg 4 ls 1: Kohus tagab omal algatusel asja lahendamiseks oluliste asjaolude väljaselgitamise, kogudes vajaduse korral tõendeid ise või tehes nende esitamise kohustuseks menetlusosalistele

²³ HKMS § 2 lg 6: Kohus tagab kõigis asja lahendamiseks olulistest küsimustest menetlusosalistele tõhusa ja võrdse võimaluse esitada ja põhjendada oma seisukohti ning vaielda vastu teiste menetlusosaliste seisukohtadele või toetada neid

Riigikohus on määranud halduskohtumenetluse uurimispõhimõttele ka selgitamiskohustuse, mille sisuks on selgitada menetlusosalistele, kuidas neil on võimalik saavutada oma eesmärk ning milline nõue oleks kohtu arvates tulemuslikum.²⁴

Oluliseks omaduseks kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) kohaselt on tõendite kogumine, mida saab hiljem kasutada ka halduskohtumenetluses.²⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku § 64 lg 1 p 1 sätestab, et tõendeid kogutakse viisil, mis ei riiva kogumises osaleja au ja väärikust, ei ohusta tema elu või tervist ega tekita põhjendamatult varalist kahju. Tõendite esitamine ja uurimine kohtumenetluse poolte kaudu võib olla uurimisprintsiiibil põhinevas kriminaalmenetluses valdavaks tõendite esitamise ja uurimise viisiks.

Kriminaalmenetlusele on hoopiski omane arutamispriintiip, kus menetlusosalised vastutavad ise asjaolude väljaselgitamise eest. Arutamispriintiibi oluliseks tunnuseks on tõendite esitamine ja uurimine. Kohtulik arutamine peab toimuma süüdistuste ja kaitse poolt.

Eesti kriminaalkohtumenetlusele ei laiene uurimisprintsiiip, vaid see on omane Saksa kriminaalkohtumenetlusele, milles kohus ise uurib asjaolusid ning vastutab asjaolude väljaselgitamise eest.²⁶

1.4 Menetlusõigusnormi rikkumine

Menetlusnormi rikkumine võib aset leida tsiviilkohtu-, halduskohtu- ja kriminaalmenetluses. Autor piiritleb menetlusõigusnormi rikkumist tsiviilkoht - ja halduskohtumenetlusega.

Kahjuks ei sätesta tsiviilkohtumenetluse seadustik seda, et menetlusosaliste avaldused faktiliste asjaolude kohta peavad olema täielikud, kuid siiski võib arvata, et seaduse kohaselt on menetlusosalistel see kohustus siiski olemas.

²⁴ RKHKm 3. august 2011 nr 3-3-1-36-11

²⁵ Kriminaalmenetluse seadustik 12. veebruarist 2003. // RT I 2003, 27, 166

²⁶ Sillaots Meris. Kokkuleppemenetlus kriminaalmenetluses, Tartu: Tartu Ülikool, 2004.

[Doktoriväitekirj]

Tsiviilkohtumenetluse menetlusõiguse normi rikkumisteks on juhtumid, kui kohus on²⁷:

- oluliselt rikutud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtteid;
- tehtud otsus isiku suhtes, keda ei kutsutud kohtusse seaduse kohaselt;
- lahendades asja ebaseadusliku kohtukoosseisus – muuhulgas kohtukoosseis, kuhu kuulunud kohtunik oleks pidanud ennast taandama;
- ei esindanud poolt selleks õigustatud isik ja pool ei ole enda esindamist menetluses heaks kiitnud;

Tsiviilkohtumenetluse menetlusõiguse normi rikkumisteks on juhtumid, kui kohus on²⁸:

Vastavalt TsMS § 630 lg 1 võivad pool ning kolmas isik iseseisva nõudega esitada esimese astme kohtu otsuse peale apellatsioonkaebuse. Apellatsioonkaebuse võib esitada sel juhul, kui esimese astme kohtuotsus põhineb õigusnormi rikkumisel. Vastavalt TsMS § 631 lg 2 on õigusnormi rikutud, kui materiaalõiguse või menetlusõiguse normi on ebaõigesti kohaldatud või kui õigusnorm on jäetud osaliselt või täielikult kohaldamata, kuigi seda oleks pidanud asjaoludest tulenevalt kohaldama.

Apellatsioonkaebuses võib taotleda tsiviilasja uueks läbivaatamiseks maakohtule saatmiseks. Samuti võib ringkonnakohtult taotleda uue otsuse tegemist ilma, et asi uuesti maakohtule saadetakse. Viimasel ajal on levinud praktika, et ringkonnakohtud teevad otsuse ilma esimese astme kohtule tagasi saatmata. On alust arvata, et olukorras, kus tsiviilasi tagasi saadetakse, venib asja lahendamine maakohtute töökoormuse tõttu. Siiski, kui ringkonnakohus leiab, et eelmenetlus on olnud ääretult puudulik, saadetakse asi maakohtule tagasi. Teatud juhtudel pole ringkonnakohtul võimalik otsust teha. Ringkonnakohus võib jätta apellatsioonkaebuse rahuldamata ning maakohtu otsuse muutmata või muuta ainult põhjendusi, kuid mitte resolutsiooni.

TsMS § 656 lg 1 p 1 sätestab, et ringkonnakohus tühistab esimese astme kohtu otsuse apellatsioonkaebuse põhjendusest ja selles esitatud asjaoludest olenemata ning saadab asja uueks

²⁷ TsMS § 656 lg 1 p-d 1-5 (maakohtu otsuse kohta), TsMS § 669 lg 1 p-d 1-4 (ringkonnakohtu otsuse kohta)

²⁸ TsMS § 656 lg 1 p-d 1-5 (maakohtu otsuse kohta), TsMS § 669 lg 1 p-d 1-4 (ringkonnakohtu otsuse kohta)

arutamiseks esimese astme kohtule, kui esimese astme kohtus on oluliselt rikutud õigusliku ärakuulamise või menetluse avalikkuse põhimõtet. Kui üks pooltest ei saa tõesele asjaolule oma seisukohta anda, võib seda pidada õigusliku ärakuulamise põhimõtte rikkumiseks. Kui menetlusõiguse normi on oluliselt rikutud, kuid seda rikkumist ei ole võimalik kõrvaldada esimese astme kohtus ega apellatsioonimenetluses, lahendab ringkonnakohus asja sisuliselt seda esimese astme kohtule tagasi saatmata (TsMS § 656 lg 3).

Apellatsioonkaebus esitatakse kohtule, kui osapool ei ole nõus kohtulahendiga ning see vaadatakse läbi kõrgema astme kohtu poolt. Apellatsioonkaebust lahendab teise astme kohus ehk ringkonnakohus.

Autor on analüüsinud kohtulahendit, kus kohtunikud rikkusid menetlusnormi. Üheks selliseks lahendiks on Tallinna Ringkonnakohtu poolt tehtud otsus.²⁹ Vaidlevateks poolteks on aktsiaselts (hageja) ja osäühing (kostja), kuhu kuulus kuus liiget (käendajad). Hagi asjaoluks oli võlg, kus kostja oli liisingulepingu alusel liisinud hagejalt metalltööseadmeid. Hagi nõudeks oli 102 838,69 eurot koos viivisega. Pooled olid esitanud kohtule omapoolsed vastuväited. Maakohus leidis, et poolte vahel puudub tegelik liisingulepingu olemus ning sellega ei kontrollinud kohtunik tõendite olemasolu ega ka faktilisi asjaolusid.

Hageja esitas apellatsioonkaebuse maakohtu otsuse peale, milles taotleb maakohtu otsuse tühistamist menetlusõigusnormi olulise rikkumise tõttu ja uue otsuse tegemist, millega hagi täielikult rahuldada. Apellatsioonkaebusele vastas vaid üks kostjatest. Kaebuse vaatas läbi kolmeliikmeline kohtukoosseis. Kohtukoosseis jõudis otsusele, et esimese astme kohtu otsus tuleb tühistada ning saata asi uuele arutamisele, sest maakohus ei toonud välja materiaalsoiguslikke alusnorme, ei hinnanud tõendeid ja menetlusosaliste vastuväiteid. Et ringkonnakohus teeks uue otsuse, peab ta selgusele jõudma esimese astme kohtule kuuluvate materjalide sisu osas. Seda aga paraku ei olnud võimalik teha, kuna kõik õiguslikud normid oli maakohtu poolt jäänud hindamata. Maakohus oli otsuse välja kuulutamisel algetapiline. See tähendab seda, et kohtunik ei olnud võimeline hindama kõiki menetlustoimingud ja baseerus üksnes ühele faktilisele asjaolule, et kostjad olid võtnud hagi õigeks.

²⁹ TlnRnKo 06.01.2012.a nr. 2-11-12120

Autor on arvamusel, et maakohus oleks pidanud tegema kõik endast oleneva, et uut menetlust ei algatataks ning kõrvaldama kõik puudused. Maakohus pidi menetluses lähtuma võistlevuse põhimõttest ning menetlusökonomiast. Autor teeb järelduse, et maakohus on menetluse käigus käitunud passiivselt ning jätnud hindamata menetluse olulisi asjaolusid. Kõige olulisem autori arvates on see, et otsus, mida langetab lõpptulemuse saavutamiseks kohus, peab analüüsima maksimaalselt kõiki osaliste vastuväiteid, asjaolusid ning hindama tõendeid.

Halduskohtumenetluse seadustik on üsna sarnane tsiviilkohtumenetluse seadustikule. Mis puudutab menetlusõigusnormi rikkumist, siis asi vaadatakse algselt läbi halduskohtu poolt ning langetatud otsuse saab edasi kaevata ringkonnakohtusse, enne esitatakse aga apellatsioonkaebus.³⁰ Kui ringkonnakohus on tuvastanud menetlusnormi olulise rikkumist, kuid seda pole võimalik kõrvaldada halduskohtus või apellatsioonimenetluses, siis sisulist asja lahendatakse halduskohtule tagasi saatmata (HKMS § 199 lg 3).

Halduskohtumenetluse seadustiku alusel loetakse menetlusõiguse normi rikkumiseks, kui³¹:

- asja lahendas kohus (kohtunik), kellel seaduse järgi ei olnud õigust asja lahendada;
- kohtulahend on tehtud isiku suhtes, keda seaduse nõuete kohasel kohtusse ei kutsutud;
- kohtunik ei ole otsusele alla kirjutanud või mõni kohtunikest ei ole otsusele alla kirjutanud või otsusele on alla kirjutanud keegi muu kui selles märgitud kohtunik;
- asjas puudub kohtuistung protokoll;
- asja lahendas ebaseaduslik kohtukoosseis, muu hulgas kohtukoosseis, kuhu kuulunud kohtunik oleks pidanud ennast taandama.

Esmalt, kui kohus hakkab analüüsima normi rikkumist, siis selleks peab see tulenema konkreetsest seaduse rikkumise normist, millisel juhul oli toiming tehtud. Iga menetlusnormi rikkumisel on oma regulatsioon, mida kohtud omavahel järgivad. Ringkonnakohus peab järgima menetlustoiminguid ja selle seaduslikkust apellatsiooni korras halduskohtu vaidlustatud ulatust.³²

³⁰ HKMS § 180 lg 1 ls 1: Poolel ja kolmandal isikul on õigus halduskohtu otsuse peale apellatsiooni korras edasi kaevata ringkonnakohtusse, kui halduskohus on ebaõigesti kohaldanud materiaalsoiguse normi, ebaõigesti hinnanud tõendeid või oluliselt rikkunud kohtumenetluse normi

³¹ HKMS § 199 lg 1 p-d 1-5

³² HKMS § 197 lg 1: Ringkonnakohus kontrollib apellatsiooni korras halduskohtu otsuse seaduslikkust ja põhjendatust üksnes apellatsioonkaebusega vaidlustatud ulatuses

Halduskohus peab uuel ringil analüüsima kõiki võimalikke asjaolusid ja tegema uusi menetlustoiminguid, mis tunnistati ringkonnakohtu poolt ebaseaduslikuks. Seaduse järgi toimub uue lahenduse andmine selles halduskohtus, kus menetlus alguse sai.

Kohtupraktika kohaselt toob menetlusnormide rikkumine haldusmenetluses kaasa haldusakti tühistamise vaid siis, kui selline rikkumine viis või võis viia asja ebaõigele otsustamisele. Iga menetlusnormi rikkumise puhul tuleks teha põhjalik uurimine, kas see rikkumine oli niivõrd tõsine. Juhul, kui asi on saadetud arutamisele kõrgema astme kohtule, siis kohus võib arvestada halduskohtumenetluse seadustikust tulenevate menetlusnormide rikkumistega, kui lahend oleks võinud tuua mõne muu tulemuse ning rikkumine leidis aset ringkonnakohtu poolt.

2. SELGITAMISKOHUSTUS

Lõputöö teise osa eesmärgiks on analüüsida kohtu selgitamiskohustust, selle sisu ja piire, samuti võrrelda selgitamiskohustust tsiviilkohtumenetluse halduskohtumenetlusega ning analüüsida asjakohaseid kohtulahendeid.

Selgitamiskohustust kasutatakse pea kõikides õigusharudes, kuid enim levinud on see haldus- ja tsiviilõiguses. Nii haldus- kui ka tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenevad sarnased selgitamiskohustuse põhimõtted. Mõlemad seadustikud sätestavad, et kohtunik peab aktiivselt selgitama osapooltele nende õigusi, tagama õiguste kaitse ja ökonoomsuse. Oluline on silmas pidada, et kohtu selgitamiskohustus oleks tõhus. Selgitamiskohustus on üks sellest lahutamata osa.

Tsiviilkohtumenetluses on selgitamiskohustus üsna värske teema. Seaduse pideva muutmise käigus ei pööratud sellele erilist tähelepanu. Selgitamiskohustus ilmnes hiljutistest Riigikohtu lahenditest, mis on ka mõnel määral üllatuslik aspekt.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt lahendatakse tsiviilasju ainult poolte taotlusel ning kõige olulisemaks eelduseks on võistlevuse ja menetlusökonoomia põhimõte, millest sõltub ka kohtu selgitamiskohustus. Taotlusi ei lahendata sel juhul, kui neid pole esitatud ning need ei tulene asjaoludest, millele pool pole tuginenud. Igaüks peab teadma, kuidas oma õigusi kaitsta ning milliseid nõudeid tuleb esitada.

Oluline on veel ära märkida, et faktilised asjaolud ja nõuded peab kohus välja selgitama võimalikult varases staadiumis ehk eelmenetluses (TsMS § 392 lg 1 p 3). TsMS §-st 392 tulenebki kohtu selgitamiskohustus.

Lisaks faktiliste asjaoludele ja nõuetele peab kohus välja selgitama ka järgmist:

- hageja nõuded ja menetlusosaliste seisukohad nende nõuete suhtes;
- menetlusosaliste taotlused ja vajaduse korral teiste menetlusosaliste seisukohad nende suhtes;
- tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks ja esitatud tõendite lubatavuse kohta;

- kas asja lahendamine on võimalik kompromissi sõlmimisega või muul viisil määrusega või kirjalikus menetluses;
- kes on menetlusosalised ning kas ja kuidas neid kohtuistungile kutsuda.

Seoses selgitamiskohustusega analüüsis autor Riigikohtu praktikat. Ühest Riigikohtu lahendist selgub, et kohtunikul lasub selgitamiskohustus.³³ Konkreetsetes vaidluses vaidlevad pooled raudteeülesõidukoha ehitamise üle.

Esmalt tuleb tähele panna, et menetlus sai alguse aastal 2006 ning lõpplahenduse sai see alles 2011. aastal. See tähendab seda, et menetlus on kestnud viis aastat, mis viib tavamenetluse maksimaalsetesse normpiiridesse. Menetluse mõistlikku pikkust on autor käsitlenud peatükis „Menetlusökoonomia”.

Riigikohus leidis, et maakohtu resolutsioonist ei selgu, kellel pooltest on kohustus rajada raudteeülesõidukoht. Samuti puuduvad kohustuse täitmise muud tingimused. Algne menetlus näitab meile seda, et kohus ei ole piisavalt aktiivselt läbi viinud uurimist ning leidnud oma küsimustele vastuseid ning jätnud pooled omavahel selle üle vaidlema ja vastust otsima. Kohus ei ole selgitanud pooltele kohustusi, mida täitemenetlus nõuab. Nii saame ka väita, et menetlus on selle võrra kauem kestnud. Ei saa vastu vaielda, et kohtu selgitamiskohustuse põhimõte seisneb hagi aluse ja selle muutmisest või täiendamisest, asjaolude esiletoomisest ja nende tõendamise sisustamisest.

Kostja hagi ei tunnistanud ning esitas apellatsioonkaebuse, kus selgitas, et hagi oli esitatud ebaselgelt, sest maakohtu otsuse põhjendused ja resolutsioon on teineteisega vastuolus, tuleb lähtuda otsuse resolutsioonist. Ükski hageja esitatud asjaolu ei ole tekkinud pärast kohtulahendi jõustumist.

Kostja oli apellatsioonkaebuses seisukohal, et ringkonnakohus oli eksinud formaliseerituse printsiibi, täitedokumendi ebaselguse ja kohustuste puudumise kohta, millest tingituna oli tehtud ebaõige järeldus.

Formaliseerituse printsiibi olemuseks on täitemenetluse seadustikust (TMS) tulenevad kohustused.³⁴ Printsiibi kohaselt peab kohtutäitur kontrollima, kas täitmiseks esitatud

³³ RKTko 19. jaanuar 2011 nr 3-2-1-134-10

³⁴ Täitemenetluse seadustik 20. aprillist 2005. // RT I 2005, 27, 198

dokumendid on esitatud vastavalt nõuetele. Täitmisavalduse esitamise nõuded tulenevad TMS § 23 lg 2.

On sätestatud, et ebaselgete hagide ja nõuete puhul tuleb anda protsessi osalisele aega nende puuduste kõrvaldamiseks, kuid paraku avastati puudused hilja, alles pärast otsuse langetamist.³⁵ Oluline on ära märkida, et resolutsiooni täpsus on tähtis lahendite puhul, mis on selgelt ja arusaadavalt väljendatud, kus kohustatakse isikut midagi tegema. Resolutsioon peab olema selgelt arusaadav ja täidetav ka muu otsuse tekstita (TsMS § 442 lg 5).

Ringkonnakohus asus seisukohale, et maakohus ei olnud pannud hagejale kohustust rajada raudteeülesõidukohta ning hageja oli vabatahtlikult täitnud kohtuotsuse resolutsiooni määratud kohustuse taluda juurdepääs hageja kinnitusele üle oma kinnistu. Täitedokumendiks oleva kohtuotsuse resolutsioon on ebaselge ega võimalda sundtäitmist, sest otsusest ei nähtu hageja kohustus rajada raudteeülesõidukoht. Resolutsioon peab olema ühiselt arusaadav.

Kolleegiumi seisukohalt oli menetlusõiguse normi ja materiaalõiguse normi vale kohaldamise eest rikkunud nii ringkonnakohus kui ka maakohus. Asi saadeti uueks läbivaatamiseks maakohtusse. Riigikohus on asunud seisukohale, et tsiviilkohus peab pooltele selgitama ja arutama nõudeid nii faktilisest kui ka õiguslikust küljest, samuti võimaldama pooltele esitada asjasse puutuvaid õiguslikke argumente ning fakte õigel ajal ja avaldada täielikult oma seisukohti.

Autor leiab, et esimese astme kohus peab tegema kõik endast oleneva, et menetlusosalised ei kaebaks kohtuotsust edasi kõrgema astme kohtusse. Juhul, kui üks pooltest on ikkagi otsustanud esitada maakohtu otsuse peale apellatsioonkaebuse, siis ei ole kindel, et ringkonnakohus jätab eelmise otsuse jõusse või teeb esimese astme kohtu otsusest erineva otsuse. Apellatsioonimenetluses tehakse esimese astme kohtu otsuse peale erinev otsus vaid seaduses sätestatud juhtudel.³⁶

³⁵ TsMS § 340¹ lg 1: Kui menetlusosalise esitatud avaldus, taotlus, vastuväide või kaebus ei vasta vorminõuetele või on esitatud muude puudustega, mida saab kõrvaldada, muu hulgas kui tasumata on riigilõiv või kautsjon, määrab kohus tähtaja puuduse kõrvaldamiseks ja jätab menetluskohustuse seniks käiguta

³⁶ TsMS § 631 lg 1: Apellatsioonkaebuses võib tugineda üksnes väitele, et esimese astme kohtu otsus põhineb õigusnormi rikkumisel või et apellatsioonimenetluses arvestamisele kuuluvate asjaolude ja

Kohtunik peab selgitama maksimaalselt lihtsalt osapooltele nende õigusi arusaadavas keeles ning mitte rikkuma menetlusnorme. Juhul, kui kummalegi poolele jääb midagi selgusetuks, siis kohtunik on see isik, kes selgitab arusaamatuid nüansse. Samuti peab kohus leidma vastused enda poolt tekitatud küsimustele. Selgitamine peab toimuma selliselt, et see ei muudaks osaliselt või täielikult kohtulahendeid. Maakohus peab võimalikult põhjalikult analüüsima osapoolte esitatud tõendeid ja fakte, kuulama tunnistajaid, kui nad on olemas, ning andma kõigile menetluses osalejatele sõnaõigust. Sellist menetlusprotsessi kohtab eelkõige suulise istungi puhul, kuid kirjaliku protsessi käigus peab kohus mitte vähem, kui aktiivset menetlust läbi viima. Juhul, kui kohtule jääb midagi selgusetuks on tal alati võimalus korraldada suulist kohtuistungit isegi siis, kui pooled pole seda taotlenud. Sellisel moel selgitab kohus välja kõik arusaamatuks jäänud küsimused.

Tihti peale tugineb Riigikohus selgitamiskohustuse juures TsMS § 348 lg 1, mille järgi on kohtu kohustuseks välja selgitada kohtuistungil menetlusosaliste arvamuse tähendust omavate asjaolude kohta ning kõrvaldama asja arutamisest kõik, mis ei oma asja lahendamisel tähtsust. See säte kehtib eelkõige ebaselgete hagide ning tõendite, mis ei ole asjakohased, kohta.

Jällegi saame öelda, et kohtus tugineb ka siinjuures ökonoomsusele ning arutab ainult menetlust puudutavaid küsimusi.

Järgnevalt analüüsib autor kohtuniku rolli menetluses.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku koostajad jälgisid, et kohtuniku aktiivsus protsessi ajal oleks tõhus, et ta tagaks menetluse sujuva kulgemise ning muudaks oma menetlust vastavalt kohtuasja sisule ja eripärale.³⁷ Kohtuniku roll sõltub eelkõige sotsiaalsest keskkonnast, kus parajasti tegutsetakse, ning peamine eesmärk on lepitada pooli. Kohtuniku aktiivsus tuleneb ka tõendite esitamise olemusest, kus kohtul on võimalus teha menetlusosalistele ettepanek täiendavate tõendite esitamiseks TsMS § 230 lg 2 alusel, ning samast sättest tuleneb ka eeldatav kohtu selgitamiskohustus. Samuti iga riigi puhul kujuneb roll õigustraditsioonidest.

Autor oli lugenud võrdluseks Vene Föderatsiooni tsiviilkohtumenetluse koodeksit, kus samuti arutatakse palju kohtuniku aktiivse rolli üle. Nimelt põhineb seadus kogu selle kehtivuse aja

tõendite kohaselt (käesoleva seadustiku § 652) tuleks apellatsioonimenetluses teha esimese astme kohtu otsusest erinev otsus

³⁷ RKHKm (viide 24)

arutelu põhimõttel. Kasutatakse ühelt poolt dispositiivsuse põhimõtet ning teiselt poolt kohtu aktiivse rolli printsiipi. Kõige olulisem printsiip, mida kaasaegse kohtu rolli juures kasutatakse on see, et mitte mingil juhul ei tohi kohtunik üle võtta vaatleja rolli.³⁸

Leedu tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt on kohtunikul kohustus selgitada osapooltele menetluslikke tagajärgi, selgitada menetluse käiku ning vajadusel suunata toimingute tegemiseks ja tõendamiskohustust. Samuti on kohtunike kohustuseks keelduda tõenditest, mis olid esitatud liiga hilja, ja õigus langetada tagaseljaotsus, kui pooled ei ole esitanud vajalikke menetlusdokumente ning pole ilmunud suulisele kohtuistungile.³⁹

Meie kehtiva seaduse järgi peab kohtunik kaaluma menetluse osalust mõlema poole seisukohast, kuid arvestama siinjuures erapooletust, mida hiljem ka autor oma lõputöös käsitleb.

Samuti ei tohi kohut täiesti vabastada tõendite otsimisest, piirata teda menetluse täielikust uurimisest ja tõe välja otsimisest. Kohtu aktiivsuse piirid kahjuks ei ole päris kindlaks määratud just tõendamisprotsessi juures ning see teema jääb pikkadeks aastateks aktuaalseks.

Haldusõiguse olulisemaks põhimõtteks on aga selgitada välja kaebaja eesmärk ning sellele on iseloomulik uurimispõhimõte.⁴⁰ Kohtu selgitamiskohustus haldusmenetluses hõlmab aga kohustust juhtida kaebaja tähelepanu kaebuse eesmärgi saavutamiseks tõhusama taotluse esitamise võimalusele.⁴¹ Halduskohtumenetluse nõue on, et kohtunik selgitaks aktiivselt menetlusosalistele kõiki tema õigusi, millega peab kohus tagama menetluse ökonoomsuse, lahendama asja kiirelt ja efektiivselt.⁴² Eriti oluliseks kujuneb selgitamiskohustus siis, kui üks pooltest ei kasuta õigusabi.

³⁸ Роль суда в гражданском процессе.

Arvutivõrgus Kättesaadav:

http://perviydoc.ru/v18395/%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0_%D0%B2_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B5
(30.05.2014)

³⁹ Goda Ambrasaitė-Balynienė. Kohtuniku roll Leedu tsiviilkohtumenetluses. *Juridica*, nr 3, 2011, lk 213-221

⁴⁰ HKMS § 120 lg 1 p 3: Kaebuse saanud alluvusjärgne kohus kontrollib, kas kaebuses on esitatud selle eesmärgi saavutamiseks sobivad ja vajalikud nõuded ja taotlused ning teeb vajaduse korral kaebajale ettepaneku kaebust muuta

⁴¹ RKHKo 12. oktoober 2009 nr 3-3-1-50-09

⁴² RKHKo 8. detsember 2004 nr 3-3-1-63-04

Eelnevalt sai analüüsitud, et selgitamiskohustust kasutatakse ka halduskohtus. Selgitamiskohustust kasutatakse ka sel juhul, kui kaebajaks on kohaliku omavalitsuse üksus.⁴³ Kohus oli teinud ennatlikud järeldused ning jätnud välja selgitamata olulised nüansid, millest olid tingitud ebaõiged järeldused, seega peab kohtus arvestama mõlema poole õigustega. Juhul, kui kohtule jääb menetluse käigus midagi selgusetuks, peab ta lähtuma teatud printsiipidest, et selle olemus selgeks teha. Seega saame väita, et kohus peab läbi viima iseseisva uurimise. Puuduste avastamisel pidi kohtus tähelepanu pöörama osalisele, kellel need tekkisid, ning andma võimaluse nende kõrvaldamiseks. Sama põhimõte on kirjas ka halduskohtumenetluse ja tsiviilkohtumenetluse seadustikus.

Autoril on raske kommenteerida, milliseid argumente võivad pooled uues menetluses välja tuua ning kas kaebajal on võimalik pöörduda riigi poole õigusabi saamiseks, et varasemas menetluses täpsustada oma eesmärki. Ilmselget autor ei nõustu kohtunikuga, kes ei pööranud tähelepanu nõrgema poole õiguste kaitsele, vaid jättis võimaluse tugevamale poolele ohjad enda kätte võtta ning kontrollida menetlust. Järelduseks saab vaid öelda nii palju, et enne uut istungit peab kohtunik vaatama menetlust värske pilguga ning peab täielikult lõpetama menetluse, mis on kestnud päris kaua aega. Kuigi sai öelnud, et kohtunik peab järgima enda töö juures erapooletust, võiks ta mingil määral ulatada nõrgemale poolele oma abikäe, et suunata teda õigele teele ja õiglase otsuseni.

Autor arvab, et kui üks isikutest ei kasuta õigusabi, kuid teisel poolel on efektiivne esindaja, kes suudab jõuda eesmärgini, siis kohtunikul peab olema võimalus suunata poolt, et too kasutaks õigusabi oma eesmärgi saavutamiseks. Kohus peaks soovutama menetlusosalisele, et viimane võtaks endale esindaja. Kui menetlusosalisel pole piiratud rahaliste võimaluste tõttu võimalik endale esindaja võtta, peab kohus selgitama riigi õigusabi saamise võimalusi.

Samuti ei tohiks erineda kohtupoolne selgitamiskohustus, kui ühel osalisel on lepinguline esindaja ning teisel mitte. Peab ka ära mainima, et ebaühtlast kohtumenetlust ei tohiks kohtunik lubada. Kvalifitseeritud õigusabi ei tohi viia nende tagajärgedeni, et selgitamiskohustuse tõttu võib tsiviilõigussuhe muutuda majanduslikku tegevust kujundades ehk privaatautonomia põhimõttel ning kohtu aktiivne sekkumata jätmine võib tuua endaga kaasa lahendi tühisuse.⁴⁴

⁴³ RKHKm 27. november 2013 nr 3-3-1-62-13

⁴⁴ Pardi Ramil. Tsiviilkohtul on selgitamiskohustus. // Õigusblogi ettevõtjale (2. märts 2011)

Halduskohtumenetluse põhimõtetest ja kohtulahenditest kirjutatakse põhiseaduse kommenteeritud väljaandes, kus selgitamiskohustus hõlmab kohtu kohustust vajadusel abistada kaebajat taotluse valikul ning selgitada poolele, milline nõue oleks kohtuniku arvates tulemuslikum.⁴⁵ Samuti laiendab selgitamiskohustus kohtuniku kohustust juhtida tähelepanu menetlusosalise taotluse esitamisele, kus selle esitamata jätmine võib tuua kohtuliku kaitse kaotamise, sest tsiviilõiguslikest suhetest on kaebaja haldusõigussuhetes nõrgem kui haldusorgan.

Õigusabi jagavad õigusbürood ja advokaadibürood. Lihtsamat õigusabi osutavad vähekindlustatud abivajajale mitmed mittetulundusühingud ning riigi õigusabi puhul on võimalik taotleda advokaadi abi.

Kui isikul ei ole võimalik esindajat võtta, siis tal on võimalus esitada kohtule riigi õigusabi taotlemise avaldus. Riigi õigusabi saavad taotleda kõik menetluses osalevad pooled, kes ei suuda majandusliku seisundi tõttu tasuda asjatundliku õigusteenuse eest, kuid paraku selline teenus on piiratud ning võib osutada väga aeganõudvaks.⁴⁶

Põhiseadusest ja tsiviilkohtumenetluse seadustikust tulenevalt käsitletakse võrdsuse printsiipi kui võrdset kohtlemist kõikide isikute suhtes. Teenust osutatakse riigi kulul, kuid see ei tähenda, et täiesti tasuta. Samuti võidakse õigusabi tasumise kohustust määrata pooltele õigusabikulude osaliselt või täielikult kulude katteks pärast kohtuvaidlust.

Seega saab asuda seisukohale, et ilma vastava abita jääb pool õiguse teostamisel hätta. Seepärast on väga oluline, et igaüks saaks asjatundlikku ja usaldusväärset nõustamist.

Autor arutleb kvalifitseeritud õigusabi ja kohtu erapooletuse üle.

Erapooletust saab vaadelda subjektiivse ja objektiivse tunnuse abil. Objektiivse tunnuse kaudu tuleb välja selgitada, kas on olemas tuvastavaid fakte, mis annavad aluse kahtluseks, et kohtunik on erapooletu.⁴⁷ Nimelt võib tulla olukordi, kus näiteks üks menetlusosalistest on mõne teise

Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://ee.trinity.ee/archives/1872> (22.05.2014. a)

⁴⁵ Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. II peatükk. Põhiõigused, vabadused ja kohustused § 15 p 2.1.4

Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-15/> (18.05.2014. a)

⁴⁶ RÕS § 4 lg 1: Riigi õigusabi on füüsilisele või juriidilisele isikule riigi kulul õigusteenuse osutamine käesolevas seaduses sätestatud alustel ja korras

⁴⁷ Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. XIII peatükk. Kohus § 147 p 7

Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-147/> (30.05.2014. a)

keele valdaja ning vajab tõlki, kuid ta ei tea, kuidas seda teenust kasutada. Kohtunik siinjuures ei tohi käituda ükskõikselt, vaid peab selgitama poolele tema õigustest ning andma talle võimaluse kaitsta enda huve. Tõlke kaudu saavutame õigustekaitse ja ausa kohtumenetluse. Autori arvates ei tohi kohtunik käituda menetlusosaliste suhtes ükskõikselt, sest see näitab kohtunike mittekvalifitseeritust.

Teisest aspektist vaadatuna peab kohtunik säilitama menetluses neutraalse seisukoha ehk subjektiivse erapooletuse. Kohtusüsteemi sõltumatus on niiviisi üles ehitatud, et peab tagama kohtuniku erapooletuse, mis on kõrge kvaliteedi garantiiks. Subjektiivne erapooletus on kohtuniku sisemine erapooletus seni, kuni pole tõestatud vastupidist.⁴⁸ Kohtunikul peab olema sõltumatu vabadus, et lahendada kohtuasju erapooletult positsioonilt, lähtudes faktilistest asjaoludest, tõlgendamisest ja käituma seadusepäraselt, seepärast langetatakse otsus erapooletu riikliku organi poolt. Kohtuniku erapooletus tagab menetlusosalistele võrdse kohtumenetluse ja kohtlemise. Samuti tagab see menetlusosalistele usalduse, et kohtunik lahendab asja täiesti neutraalse nägemuse järgi. Seepärast kohus ei tohi lasta ennast mõjutada otsuse langetamisel informatsioonist, mida ta saab väljastpoolt kohtusaali, ning enda emotsioonidest, mida parajasti tajutakse protsessi käigus. Kohtunike poolt välja näidatud erapooletus võib viia mitte just kõige õiglasema kohtuotsuseni, seepärast ongi väga oluline, et tegutsetakse kolmanda isikuna, mitte ei tehta otsuseid ühe või teise poole kasuks. Ausat menetlust iseloomustab poolte protsessuaalne võrdsuse ja võistlevuse põhimõte ja kohtulahendi põhjendus.

Protsessuaalne võrdsuse põhimõte on niinimetatud võimalus pooltel esitada oma seisukoht ja tõendid, mis ei aseta neid ebasoodsamasse olukorda võrreldes vastasega.

Menetlusosalisel on õigus õiglasele ja avalikule ärakuulamisele mõistliku aja jooksul erapooletu ja pädeva kohtu ees, mis on moodustatud seaduslikel alusel. Vastus eespool esitatud analüüsile, peab kohtunik igal juhul säilitama erapooletu positsiooni isegi siis, kui poolel ei ole lepingulist esindajat. Nagu ka Eesti kohtuniku eetikakoodeksi üldsätetest nähtub, peab kohtunik täitma oma töökohustusi erapooletult, omakasupüüdmatult ja hoolikalt ning kasutama oma võimu parimal võimalikul viisil. Kohtunik peab õigusemõistmisel käituma erapooletult ja õiglaselt. Protsessiosalisi kohtleb võrdselt ning hoidub mittevajalikest kommentaaridest või märkustest.⁴⁹

⁴⁸ Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne (viide 46)

⁴⁹ Eesti Kohtuniku Eetikakoodeks. Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.nc.ee/?id=525> (18.05.2014.a)

Samuti tuleb ära mainida kohtuniku taandamise kohta. Kohtunik peab ennast taandama, kui tema erapooletus võib olla küsitav. See tähendab seda, et tal on oma eelarvamus poolte suhtes, ta on lähedastes suhetes pooltega, või tehakse kohtuotsus, mis võib puudutada teda ennast või tema pereliikmeid. TsMS § 23 sätestab, et kohtunik ei või tsiviilasja menetleda ja peab ennast taandama, kui esineb asjaolu, mis annab alust kahelda kohtuniku erapooletuses.

Kohtu selgitamiskohustus tähendab kohtu kohustust arutada pooltega faktilisi ja õiguslikke asjaolusid, küsida vajalikke küsimusi ja anda juhiseid. Juhised ei tohi olla etteütlevad, et milline nõue oleks edukas. Kohus peab vältima menetluse ülekoormamist ning säästma materjali- ja ajakulu.

Tallinna Ringkonnakohus on ühes lahendis seisukohal, et selgitamiskohustust on vaja selleks, et kohus saaks aru, milles seisneb menetluse iva ja mida tahetakse saavutada. Kohtule peab olema selge menetluse olemus ja ulatus. Tihtipeale selgitamine on vajalik selleks, kui osalised on viidanud olulistele asjaoludele, kuid pole neid täpsustanud. Protsessi toimingute tegemist või tegemata jätmist peab kohus selgitama üksnes siis, kui selgitamiskohustus on otse seaduses kirjas. Kohus täidab selgitamiskohustust, asjaolude väljaselgitamise kohustust kas kirjalikult või istungil. Käesolevas kohtulahendis selgitamiskohustust täitev kohus järgib kõiki menetluse põhimõtteid ning leiab, et selgitamiskohustus ei pea täitma sel juhul, kui kostja ei ole ilmunud istungile. Edasises kohtulahendis selgitatakse, milleks on vaja selgitamiskohustust.⁵⁰

Hageja esitas kostjale vastuhagi, milles palus välja mõista põhivõlgnevus koos viivisega. Esimese astme kohus rahuldab hagi, millega mõistis kostjalt võlgnevuse välja. Kostja esitas apellatsioonkaebuse, paludes kohtul menetlus lõpetada, sest samasisuline vaidlus on poolte vahel aset leidnud juba 2009. aastal. Kostja oli apellatsioonkaebuses seisukohal, et oma võla tasus ta eelneva kohtuotsusega ära ning ei näe põhjust, miks hageja on algatanud tema suhtes uue menetlust.

Tihtipeale kohtab kohtupraktikas kohtu eksitamise küsimust, seda saame ka ära mainida selle menetluse puhul. Autor asub eeloleva ringkonnakohtu lahendi kostja kaitseks välja ning nõustub temaga, et mitte mingite menetluste puhul ei tohi kohus ennast lasta eksitada. Kohus peab maksimaalselt mõistma ja aru saama menetluse sisust ning kaaluma kõiki asjaolusid. Samuti

⁵⁰ TlnRnKo 17.06.2011 nr 2-09-29832

peab kohus järgima eelnevate menetluste kuupäevi, kui nad on toimunud ning milliseid tõendeid on esile toodud ning analüüsima uusi tõendeid ning väiteid, et menetlus kulgeks sujuvamalt ja kiiremini.

Ringkonnakohus leidis, et maakohtu poolt tehtud otsus oli seaduslik ja piisavalt põhjendatud ning otsuse muutmiseks või tühistamiseks alust pole. Kuigi apellant viitas sellele, et ta ei teadnud, et tal tuleb hagile esitatud vastuväiteid tõendada, siis maakohus oli selgitanud talle eelnevates menetlusedokumentides vastuväidete esitamise õigust ning nende tõendamise vajadust. Samuti väidete tõendamist ilmnis ka hageja poolt esitatud dokumentidest. Kostja oleks pidanud nendest selgitustest aru saama ning otsima uusi materjale, et oma õigsust esile tuua. Kohus soovis näha tõendit selle kohta, et kostja oli tasunud kogu summa, mis määrati talle esimese astme kohtus. Siinjuures saame öelda, et kohus on tegutsenud professionaalselt ning järginud kõiki selgitamiskohustuse põhimõtteid.

Lõppkokkuvõttes saab öelda, et mõlemad pooled oli esitanud vastavaid väiteid ja tõendeid, kuid paraku kostja poolt jäi neid väheseks. Kohus oli viidanud ning selgitanud, et kõik, mida öeldakse menetluse käigus, peab olema tõendatud. Ei saa väita, et kohus oli rikkunud menetlusõigus norme ning selgitamiskohustust, mida kostja ka mingil määral taotles. Kohtupraktika näitab seda, et kõik osapoole vastuväited ja tõendid hagile tuleb esitada esimesel võimalusel ja ühekorraga. Samuti peab arvestama asjaoludega, kus kohus võib mõningaid vastuväiteid, mis tegelikult asjasse ei puutu jätta menetlusest välja või hindab neid hoopiski tõendamata. Sellest tulenevalt kostja väited, mille kohaselt kohus pidi nendega arvestama, saaks kostja uusi väiteid esitada, mis oleks kooskõlas tsiviilkohtumenetluse seadustikuga ja õigel ajal. Seega on väga oluline, et esitataks ainult menetluse sisuga seonduvaid tõendeid. Oluline on veel ka ära märkida, et tõendite esitamine toimub asjaolude väljaselgitamise olemusest. Tavaliselt esitatakse tõendeid kohe peale nõude esitamist või siis peale seda, kui menetlusosaline on kohtuistungil midagi väitnud, millega tõendab enda poolt esitatud materjalidega.

2.1 Kohtu selgitamiskohustuse eesmärk

Selgitamiskohustus on seotud poolte kohustusega, kus saab esitada asjaolusid ja tõendeid. Samuti selgitamiskohustus on ühendatud arutelupõhimõttega, kus selgitatakse välja, milles seisneb kohtuniku roll.

Selgitamiskohustusel on mitu põhieesmärki, üks neist on menetluse sisu väljaselgitamine, teiseks üllatusliku kohtuotsuse vältimine ning kolmandaks aspektiks on menetlusökonoomia. Läbi ökonoomsuse püütakse saavutada kompromiss, et menetlusosalised ei alustaks uusi menetlusi. Selgitamiskohustuse kaudu peab kohus selgusele jõudma, mida menetlusosalised tegelikult soovivad ning kas mõlemad osapooled on saanud aru oma esitatust.

Tsiviilasja olulisemaks mõtteks on, et kohus tugineb lahendit tehes ainult faktilistele asjaoludele või väidetele, mida osapooled on esitanud või arutanud. TsMS § 436 lg 4 sätestab, et kohus ei tohi otsuse tegemisel tugineda asjaoludele, mida ei ole menetluses arutatud. Samuti ei tohi kohus hinnata esile toodud asjaolu otsuses erinevalt mõlemast poolest, välja arvatud juhul, kui kohus on juhtinud sellele eelnevalt tähelepanu.

Kohtupraktika analüüsides nähtub, et kohtu selgitamiskohustuse piirid ei ole päris selged. Selgitamiskohustuse piirid saavad alguse eelmenetlusest, mis on kooskõlastatud asjaolude ja tõendite esitamise ajaga TsMS § 329 lg 4.

Selgitamiskohustus peab piirduma asjaolude välja selgitamisega ning kohus ei tohi muutuda liiga aktiivseks. Kohus ei tohi arvestada asjaoludega, mida pole menetluses käsitletud. Samuti on kohtul selgitamiskohustus väiksem, kui menetlusosalist esindab advokaat. Selline eeldatud kohtu selgitamiskohustuse vähemus tuleneb TsMS § 347 lg 5.⁵¹

Kohtu aktiivsus võib põhineda selliselt, et kohtul on võimalus täpsustada asjaolusid menetluse käigus, kuid siiski peab ta olema erapooletu ning järgima võistlevuse põhimõtet. Selgitamiskohustust on võimalik piiritleda tõendite kogumisega, mille üle pooled vaidlevad. See aitab vältida menetluse ülekoormamist menetlus materjalidega ning säästa ajakulu. Tõendid peavad sisaldama ainult asjaolu puudutavaid fakte.

⁵¹ TsMS § 347 lg 5: Kui menetlusosalist ei esinda advokaat, selgitab kohus menetlusosalisele või tema esindajale kohtuistungil menetlustoimingu tegemise või tegemata jätmise tagajärgi. Kui menetlustoimingu tegemise või tegemata jätmise tagajärgi on kord selgitatud, ei pea seda hiljem kordama

Kohtupraktikast selgub piiride ebaselgsuse kohta ka juhul, kui kohtule on esitatud uusi asjaolusid, millega tuleb arvestada hagi täiendamise või muutmise aluseks.

Ebaselgete piiride kohta saab näitena välja tuua Riigikohtu lahendi, mis põhineb materiaalõigusnormidele. Selgitamiskohustuse piiride ebaselgus nähtub selliselt, et hageja oli esitanud kohtuistungil uue seisukoha, mis tähendab seda, et hageja oli muutnud eelmise hagiavalduse aluse.⁵² Millega peab ka autor nõustuma, on see, et uue seisukoha andmine ei ole üksnes faktiliste väidete täiendamine, vaid uue põhise asjaolu esitamine. Paraku leiavad kohtud, et kõikide menetluste puhul peavad olema võimalikult täpsed faktilised asjaolud, millega seatakse piir menetluse käigus. Oluline märkus antud lahendi puhul on see, et selgitamiskohustuse piiride raamidesse jääb tõendite ja väidete tõestamine. See, kellel on rohkem asjakohaseid tõendeid, võib arvestada suurema positsiooni võiduga. Muidugi saab seda väita ainult sel juhul, kui tegemist on parajasti mitte väga keerulise menetlusega, kus osaleb maksimum näiteks üks hageja ja kaks kostjat või vastupidi. Samuti saab seaduse kohaselt uut hagi alust esitada üksnes juhul, kui kostja ja kohus on sellega nõus, paraku kolleegium seisukohalt kohus nõusolekut sellele pole andnud TsMS § 376 lg 1. Hagi alust oli muudetud suuliselt, kuid seda on võimalik teha ainult kirjalikus vormis. Kohus ei leidnud menetluse käigus ühtegi rikkumist eelnevate kohtute poolt, millega kolleegium jättis kassatsioonkaebuse rahuldamata ning menetluskulud hageja kanda.

Kohus ei pea täielikult menetlusosalisele selgitama nende õigustest ja kohustustest ning menetluse käigust, kui neid esindab advokaat, kuid siiski ilmneb neile see ülesanne.⁵³ Eeldatakse, et selgitamiskohustus läheb üle lepingulisele esindajale, kuid paraku ka advokaadile, kes esindab enda menetlusosalist. Menetluse otsus või istung võib tulla mõnevõrra üllatuslik menetlusosalistele. Seega isegi advokaadi olemasolu ei vabasta kohut automaatselt selgitamiskohustuse täitmisest.

Iga kohtunik, kes täidab oma igapäevast tööd, peab teadma, millise menetlusega on tegu ning mida võib menetlusest oodata. Seejuures peab kohtunik järgima kõiki menetlusest tulenevaid põhimõtteid ning ülesandeid, mis tulenevad kohtunike otsestest kohustustest.

⁵² RKTko 7. aprill. 2010. a nr 3-2-1-18-10

⁵³ Soots Indrek. Asjaolude ja tõendite esitamine hagemenetluses – kas poolte või kohtu ülesanne?, Tartu: Tartu Ülikool, 2010. [Magistritöö]

2.2 Selgitamiskohustus vene õiguses

Autor võrdleb selgitamiskohustust Vene tsiviilkohtumenetluse seadusliku alusel Eestis kehtiva seadusega. Samuti püüab autor leida erinevusi selgitamiskohustuse osas ning analüüsib ka seda, kuidas Vene seadust kohaldatakse.

Vene Föderatsiooni tsiviilõiguse seadus oli täies mahus jõustunud aastal 2002, mis reguleerib ühiskonna suhteid.

Nagu ka eelnevalt autor mainis ära, et Vene tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel kehtib arutelu ja dispositiivsuse põhimõte. Samuti on väga oluline selgitamiskohustus ning selle täitmine, kus seaduse kohaselt järgitakse võistlevuse, võrdsuse ja aktiivsuse põhimõtteid.

Vene tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt on oluline, et kohtunik mäletaks kõiki enda kohustusi, mis talle tööülesannete täitmisega kaasnevad. Eelkõige peab ta enda töö juures tagama sõltumatuse ning alluma põhiseadusele ja muudele õigusaktidele. Kohtumenetluse käigus kohtunik tagab õigluse ja poolte võrdsuse, mis põhineb olulisel kohal selle seadustiku puhul.⁵⁴

Enne kohtu selgitamiskohustuse täitmise juurde peab kohtunik säilitama sõltumatuse, objektiivsuse ja erapooletuse ning juhendama protsessi. Selgitab pooltele nende õigustest ja kohustustest, mis on otsene kohtuniku kohustus kohtumenetluses. Hoiatab neid võimalikest tagajärgedest ning rakendab mõlema osapoole vahel võrdset õigust. Loob kõik võimalikult head tingimused ühepoolseks menetluseks, et pühendada ennast täielikult tõendite uurimisele. Kehtestab faktilised asjaolud ja õige õiguse kohaldamist tsiviilasjade lahendamisel.⁵⁵

Enne istungi algust selgitab kohus pooltele menetluse käiku, kes võtavad antud protsessist osa. Menetluses osalevad kohtu koosseis, sekretär, poolte lepingulised esindajad, kolmandad isikud, ekspert, spetsialistid ja tõlk. Pärast kiiret tutvustust asub kohtunik menetlus asjaolude juurde, kus selgitab pooltele õigustest ja kohustustest, laseb neil teha taandusi ning esitada taotlus.⁵⁶

⁵⁴ Судья РФ. // Википедия — свободная энциклопедия
Arvutivõrgus Kättesaadav:

http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D1%8C%D1%8F_%D0%A0%D0%A4
(31.05.2014)

⁵⁵ ГПК РФ § 12 lg 1; lg 2

⁵⁶ ГПК РФ § 164 lg 1; 165

Järgnevalt kohtul on võimalus selgitada protsessi osalistele hagi muutmist, keeldumist, omaksvõttu või poolte võimalust kompromissi sõlmimist.

Järgnevalt autor analüüsib selgitamiskohustuse täitmist Vene seadustiku alusel.

Eelnevalt teeb kohtunik kõik võimaliku, et menetlus kulgeks sujuvalt, selleks on oluline ja tähtis roll tõendite uurimine ja nende kogumine. Juhul, kui kohtunik on teatuid tõendite vastuvõtmist keeldunud, peab ta keeldumise põhjuseid menetlusosalistele selgitama.

Tõendamine on üks olulisemaid aspekte Vene tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Tõenditeks loetakse menetlusosaliste ning kolmandate isikute poolt esitatud argumendid, tunnistajate ütlused, heli- ja videosalvesti ja eksperdi arvamused. Argumente saab esitada kohtule kirjalikult ja suulises vormis. Esitatud tõendite alusel lasub kohtunikul uurimispõhimõtte.⁵⁷

Samuti oluline on selgituste andmine kohtunikule osaliste poolt. Selgitused peavad olema maksimaalselt selgesti väljendatud. Selgituste andmise olulisus tuleneb poolte ja esindajate kohtuasjadest. Sellistel asjaoludel peab kohtunik suhtuma menetlusosalistele ettevaatlikult seepärast, et kõikide poolte esitatud tõendid kuuluvad kontrollimisele. Igaüks peab tõendamine just neid ütlusi, millele pool tugineb menetluses.⁵⁸

Tuleb veel ära märkida, et selgitamiskohustus lasub kohtunikule ka sel juhul, kui langetatakse lõplik kohtuotsus. Nimelt selgitab kohtunik pooltele otsuse olemusest ning menetlusosalistele ebaselgeks jäänud nüansid. Otsuse sisu ning täiendavaid muudatusi peab kohtunik jätma muutmata. Kohtu poolt selgituste jagamine on lubatud, kui seda pole rakendatud täitmisele ja pole kulgenud menetluse lõplik tähtaeg. Kohus selgitab kõik võimalikud tähtsad olukorrad, mida kuulutati välja otsuses ainult kohtuistungil, millega teavitatakse sellest eraldi pooli ning määratakse konkreetne istungi aeg.⁵⁹

Analüüsist selgub, et Vene tsiviilkohtumenetluse seadustiku alusel tuleneb selgitamiskohustus mõlemapoolselt. See tähendab seda, et kohtul lasub menetluse käigus olevad selgitamisega seonduvad kohustused ning menetlusosalistel, aga asjaoludega vastavad selgituste andmise kohustused. Järelduseks saab teha, et nii meie Eesti kui ka Vene tsiviilkohtumenetluse seadustiku

⁵⁷ ГПК РФ § 157 lg 1

⁵⁸ Доказательства в гражданском процессе. Процесс и пределы доказывания. (10. juuni 2012)
Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://speed-surf.ru/2012/06/10/20-dokazatelstva-v-grazhdanskom-processe-process-i-predely-dokazyvaniya.html> (30.05.20014)

⁵⁹ ГПК РФ § 202 lg 1; lg 2

alusel järgnevad väga sarnased selgitamiskohustuse põhimõtted, mida üsna aktiivselt menetluse käigus rakendatakse.

Eesti ja Vene tsiviilkohtumenetluse seadustiku erinevuseks saab lugeda seda, et kehtivad erinevad menetluslikud asjaolude põhimõtted, kuid käsitlevad protsessi käigus aktiivset kohtuniku rolli, mis on ülimalt tähtis ka meie seaduslikel eesmärkidel.

2.3 Selgitamiskohustuse täitmine

Uue tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt lasub kohtunikul selgitamiskohustuse täitmine. Nimelt reguleerib täitmist TsMS § 329 lg 3, mis sätestab, et kohus peab õigeaegselt tegema kõik vajaliku asja arutamise ettevalmistamiseks. Menetluse igas staadiumis aitab kohus kaasa sellele, et pooled teeksid oma avaldused õigeaegselt ning täies ulatuses ja asja arutamine toimuks võimalikult kiirelt ja väikeste kuludega. Asjaolude väljaselgitamise kohustus lasub kohtul igas olukorras. Kuna selgitamiskohustus saab alguse eelmenetlusest, siis kohtunik peab TsMS § 392 lg 1 p-st 3 tulenevalt välja selgitama menetlusosaliste faktilised ja õiguslikud väited esitatud nõuete ja väidete kohta. Kohtuistungil peab kohtunik arutama menetlusosalistega vaidlustavad asjaolud õiguslikust küljest.

Järgnevast ringkonnakohtu otsusest selgub, kuidas maakohus ei ole eelmenetluse staadiumis täitunud selgitamiskohustuse põhimõtteid.⁶⁰ Nagu ka eelnevalt sai märgitud peab kohtunik välja selgitama menetluse käigus kõik faktilised ja õiguslikud väited, kuid paraku selle otsuse puhul maakohus seda ei teinud. Antud menetlus näitab, kuidas kohus peab menetluses selgitamiskohustust täitma.

Pooled vaidlevad võla ja viivise väljamõistmise üle, mis tulenevad laenulepingute sõlmimisest ning menetlusosalisteks on äriühingud.

Maakohus leidis otsuse tegemisel, et hageja oli esitanud kohtule kõik võimalikud tõendid enda kaitseks, mis olid protsessiosaliste poolt vormistatud kirjalikult ja allkirjastatud. Kostja vastuväited olid, aga paljasõnalised: kostja väitis, et osa lepinguid oli vormistatud suuliselt, laenu ja intressimäärad räägiti läbi e-maili teel. Samas ei esitanud kostja oma väidete kohta tõendeid.

⁶⁰ TrtRnKo 04. november 2013 nr 2-12-29120

Kohus omakorda oleks pidanud küsimuste teel leidma neile vastused ning selgitama kostjale, et väidete tõendamiseks on vaja omada tõendus materjali.

Mõlemate menetlusosaliste poolt tulid, aga vastuväited apellatsioonkaebuses, kus kostja väidab, et kohus oli rikkunud menetlusõigus normi, selgitamiskohustust ning käsitletud oli ebaõigesti tõendamist ja faktilised asjaolud. Hageja omakorda oli seisukohal, et tegemist on võistlevuse põhimõttega, kus kohus ei pea ette poolele ütleva, millistele asjaoludele tugineda ja milliseid tõendeid tuleb menetluses esitada. Autor on arvamusel, kohtunik peab tegema kõik endast oleneva, et mõlemad pooled oleksid rahul kohtuotsusega.

Esmapilgul tundus autorile, et maakohus oli langetanud hageja kasuks õige otsuse, kus kohus jäi seisukohale, et hageja poolt olid kõik võimalikud tõendid ja faktilised asjaolud tõendatud. Kostja omakorda seda ei suutnud teha.

Ringkonnakohtu poolt tuli lahenduseks, et apellatsioonkaebus tuleb rahuldada ning maakohu otsus tühistada ja saata uueks läbivaatamiseks eelmenetluse staadiumisse. Kohus tegi järelduse, et oli rikutud olulisi menetlusõiguse norme ja selgitamiskohustust, mis esmapilgul tundus autorile veidi üllatusena. Otsust lugedes selgus, et tõesti oli maakohus jätnud olulised eelnimetatud põhimõtted täitmata.

Antud kohtulahendiga tahtis autor näidata, et faktiliste asjaolude ja tõendite esitamine menetluse käigus on väga oluline tegevus. Selle menetluse puhul kahjuks maakohus jättis täiendavate küsimuste alusel pooli küsitlemata. Kohus oleks pidanud hindama menetluslikku olukorda ning hindama kõiki asjaolusid, aga mitte väiteid ja tõendeid pealiskaudselt.

Kohtunik Indrek Sootsi tööd lugedes nähtub, et selgitused tuleb anda võimalikult varases staadiumis, vältides vigasid protsessi käigus.⁶¹ Viidete andmine toimub reeglina eelmenetluses või kohtuistungil. Ainult sellega saavad teada osapooled, milliseid tõendeid ja fakte tuleks neil täiendavalt õigeaegselt esitada. Kui aga kohus ei täida õigeaegselt selgitamiskohustust ning hilineb juhustega, võib seda lugeda kui kohtu poolt selgituste andmise rikkumiseks.

Seaduse kohaselt TsMS § 329 lg 3 peab kohus õigeaegselt tegema kõik vajaliku asja arutamise ettevalmistamiseks. See tähendab seda, et kohus aitab igas menetluse staadiumis kaasa sellele, et pooled teeksid omad avaldused õigeaegselt ning täie ulatuses.

⁶¹ Soots Indrek (viide 52)

Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei reguleeri otseselt, millal peab täitma selgitamiskohustust. Seega selgitamiskohustust saab täita nii kirjalikult kui ka suuliselt. Praktikast tuleneb selgitamiskohustuse täitmisevaid küsimuste või viidete alusel ning võimalikult konkreetselt. Selgitamiskohustus peab olema kohtu poolt vormistatud selgepiirilisel selleks, et millised asjaolud veel puuduvad.

Alljärgnevalt arutleb autor selgitamiskohustuse täitmise üle, mis võib kahjustada kuidagi võistlevuse põhimõtet.

Eelnevalt sai märgitud, et tsiviilkohtumenetluse käik peab olema loodud kohtunike poolt aktiivsena, mis on omane võistlevuse põhimõttele. Selgitamiskohustus peab olema eelkõige täidetud kohtu poolt siis, kui menetlusosalisi ei esinda advokaat või muu lepinguline esindaja. Pakkuda ühele osalisele riigi õigusabi juhul, kui esindajat antud olukorras pole. Võistlevus ning selgitamiskohustuse täitmine on omavahel ühenduses. Mõlemas olukorras selgitab kohtunik välja menetluse sisu, kuid selgitamiskohustuse juures peab kohtunik järgima menetlusnorme ja võistlevuse juures aga aktiivset kohtuprotsessi.

Autori arvates selgitamiskohustus ei sega kuidagi võistlevuse põhimõtet. Nende kahe põhimõtte olemuseks on see, et mõlemad osapooled peavad olema aktiivsed, siinjuures ka kohtunik, kes kogub ning langetab hiljem otsuse faktiliste asjaolude olemasolul.

Samuti peab ka selgitamiskohustus olema dokumenteeritud. Dokumenteerimist on vaja selleks, et kõrgema astme kohus saaks kontrollida madalama astme kohtu selgitamiskohustust ning menetluse käiku. Kohtuistungis nähtub kohtu selgituste andmine protsessiosalistele. Menetlustoimingu protokollist peab kajastuma menetlustoimingu oluline käik ja muu asja lahendamise või võimaliku edasikaebamise seisukoha olulisus. Samuti on võimalik dokumendist välja lugeda mõlema osapoole väited ja vastuväited. Protokoll on üks olulisemaid materjale menetluse käigus, sest selle dokumendi alusel on võimalik ka kohtul tuvastada menetlusosaliste ütlused, mida hiljem võivad ise osalised muuta.

2.4 Selgitamiskohustuse täitmata jätmine

Selgitamiskohustuse rikkumine ehk menetlusnormi rikkumine saab alguse esimese astme kohtu poolt, mis annab aluse ringkonnakohtule võimaluse tühistada ja saata asja uueks arutamiseks maakohtule. Menetlusõigusnormi rikkumist sätestab TsMS § 656. Samuti on selgitamiskohustuse rikkumist võimalik tuvastada TsMS § 692 sätete alusel, mis annab Riigikohtule võimaluse tühistada esimese astme kohtuotsus.

Riigikohus on teinud mitmeid lahendeid selgitamiskohustuse rikkumise kohta. Järgnevalt toob autor mõningaid näiteid Riigikohtu praktikast. Riigikohtu otsusest on tuvastatud esimese astme kohtu protsessinormi rikkumist ning saadetud asja uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtusse.⁶² Enamus Riigikohtu lahenditest selgub, et kui on rikutud protsessiosaliste õigusi ning taotletakse kohtul nende tuvastamist, siis vaadatakse asja uuesti läbi samas ringkonnakohtus.⁶³ Selgitamiskohustuse rikkumine toob endaga kaasa ebaõige kohtuotsuse.

Riigikohtu otsusest selgus, et maakohus ei ole täitnud selgitamiskohustust ja loonud pooltele võimaluse esitada vaidlusesse laiendavaid asjaolusid.⁶⁴ Samuti ei andnud maakohus võimalust esitada tõendeid, mille tõttu jäid eelmenetluse ülesanded täitmata. Osapooled vaidlesid üürilepingu lõppemise kohta, kus üks pooltest esitas erakorralise lepingu ülesütlemise. Põhiprintsiibiks selle lahendi juures on see, et mõlemad osapooled tuginevad kassatsioonikaebuses kõigi faktiliste asjaolude õigele käsitlemisele. Asi saadeti uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtusse.

Kohus võib asja arutamise määrusega uuendada, kui pärast asja arutamise lõpetamist ja enne lahendi tegemist. Kohus tuvastab menetlusvea, mis on otsuse tegemisel oluline ja mille saab kõrvaldada.⁶⁵ Eelkõige selgitamiskohustuse rikkumist saab pidada veaks, mida kohtunik suudab ise kõrvaldada.

⁶² RKTko 5. mai 2004 nr 3-2-1-54-04

⁶³ RKTko 5. detsembril 2001 nr 3-2-1-145-01

⁶⁴ RKTko 16. mai 2011 nr 3-2-1-34-11

⁶⁵ TsMS § 431 p 1: Kohus võib asja arutamise määrusega uuendada, kui pärast asja arutamise lõpetamist ja enne lahendi tegemist: tuvastab kohus menetluses vea, mis on otsuse tegemisel oluline ja mille saab kõrvaldada

Järgnevast ringkonnakohtu otsusest tuleneb, kuidas maakohus oli rikkunud nii selgitamiskohustuse põhimõtteid kui ka menetlusõigus norme.⁶⁶ Eelnevalt mainis ära ka autor, et kohtu selgitamiskohustus tuleneb eelmenetlusest ning kõiki põhimõtteid peab maakohus järgima.

Pooled vaidlevad võla ja viivise välja nõudmises. Protsessiosaliste vahel oli sõlmitud laenuleping, kuid menetluse käigus kostjal tekkib küsimus, kas ka hageja surmaga peab ta tagastama võla, kui õigused ja kohustused läksid üle pärijale. Sellele küsimusele peab leidma lahenduse üksnes kohus, milles peab ta ära kuulama mõlemate osapoolte väiteid ning vastu võtma tõendeid, mis on esitatud menetluse käigus.

Kohus selgitab edasikaebamise korra nõuded poolele, kus saab taotleda menetlusabi ning taotluste ja avalduste edastamine toimub üksnes vandeadvokaadi vahendusel.

Autor asub arvamusele, et tegemist on üsna huvitava menetlusega, kus esmakordselt tundus autorile, et esimese astme kohtu poolt ei olnud tuvastatud ega rikutud menetlusnorme, kuid paraku autor eksis, kui hakkas süvenenumalt lugema kaasust ning ette kujutama menetluse olukorda.

Tihti peale peavadki teise astme kohtud läbi vaatama ning analüüsima esimese astme kohtu poolt kogutud tõendite olemasolu ning faktiliste asjaolude sisu. Kohtu hinnangul ei olnud maakohus asja lahendamisel täitnud eelmenetluse ülesandeid ja selgitamiskohustust, mis võis viia ebaõige lahendi tegemiseni.

Maakohus ei olnud selgitanud välja hageja nõuded ning poolte faktilised ja õiguslikud väited ning tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks. Samuti ringkonnakohus oli tuvastanud, et maakohus oli menetluse käigus ka mingil määral teinud õigeid otsuseid, milles selgitatakse välja olulised väited, kuid jättis neid lõplikult väljaselgitamata.

Teise astme kohus asus seisukohale oma lõppotsuses, et asi tuleb läbi vaadata uuesti esimese astme kohtu poolt, kus faktilised asjaolud, mida eelnevalt oli esitatud on puudulikud, millega ringkonnakohus ei suuda teha lõplahenduse selles menetluses. Seega maakohus uues otsuses peab täitma eelkõige eelmenetluse kõiki ülesandeid ning kohtu selgitamiskohustust, millega selgitada välja, milliste tõenditega soovib kostja tõendada antud asjaolusid. Seejärel tuleb anda ka võimalus hagejale seisukoha ja tõendite esitamiseks.

⁶⁶ TlnRnKo 12. detsember 2013 nr 2-13-216

Autor asub seisukohale, et kohus peab maksimaalselt täitma kõiki eelmenetluse ja selgitamiskohustuse põhimõtteid. Paraku selle kohtumenetluse kohaselt jäi see,- aga täitmata. Nagu ka varem autor oli maininud, et tõendite esitamine ning kohtu poolt nende tuvastamine ja uurimine on väga oluline aspekt menetluse juures. Samuti kehtib reegel „kõik, mis menetluse käigus väidetakse, tõestatakse ning esitatakse peab saama poolte poolt tõendatuks”. Autor nõustub ringkonnakohtu koosseisuga, et konkreetselt selle menetluse juures jäi väheseks faktiliste asjaolude uurimine ning kogu informatsiooni käsitlemata jätmine. Järjekordselt tuleb ka nõustuda, et puudulikke asjaolude käsitlemine ei ole lubatud kohtumenetluse käigus ning, mis tuleb koheselt ka eemaldada.

Just nimelt selgitamiskohustuse täitmine on selle kohtulahendi puhul väga oluline aspekt ning just see põhimõte näitab meile ära, milleks tuleb seda kasutada. Selle menetluse juures peame tõdema, et just selle põhimõtte täitmine eirab kohtul teha ebaõigeid otsuseid.

2.5 Selgitamiskohustuse seos faktiliste asjaoludega

Selgitamiskohustuse faktiliste asjaolude kohta arutab kohus menetlusosalistega vaidlusalaseid asjaolusid õiguslikust küljest ning võimaldab pooltele esitada õigel ajal ja täielikult oma seisukohta. Selgitamiskohustuse täitmiseks seoses faktiliste asjaoludega arutab kohus.

Kohtu tähtsamate ülesannete hulka kuulub faktiliste asjaolude arutamine pooltega vajalikke küsimuste esitamine ja juhiste andmine. Eesmärgiks on, et osapooled esitaksid asjaolud õigeaegselt ja täielikult, selline säte tuleneb ka TsMS § 329 lg 3. Selgitamiskohustusel on ka kitsamaid funktsioone. Nimelt tema selle ülesandeks on kõrvaldada kõik puudused poolte esitatud faktiväidetest ning pöörata tähelepanu hooletustele ja eksimustele. Samuti selgitamist on vaja selleks, et kui pooled on viidanud asjaoludele, mida nad tõendada tahavad, kuid pole neid täpsustanud.

Indrek Soots Juridica artiklist selgub, et kohtu selgitamiskohustus sõltub eelkõige poolte poolt asjaolude esitamise põhjalikkusest.⁶⁷ Kui pooled esitavad asjaolud asjakohaselt ja piisavalt ulatuslikult, siis faktiliste asjaolude läbiarutamist pole tarvis.

Faktilisteks asjaoludeks loetakse tõendeid, mida menetlusosalised kinnitavad. Asjaolud peavad olema maksimaalselt selgelt väljendatud nõudena. Hageja poolt esitatud faktilised asjaolud moodustavad hagi aluse. Kohus ei tohiks anda nõu hagejale uue hagi aluse esitamiseks või selle muutmiseks. Kui ikkagi kohus on seda teinud, siis satub ta vastuollu oma funktsiooniga.

Arutelupõhimõtte kohaselt, mis on seotud selgitamiskohustusega, peavad vaidlevad pooled ise muretsema faktiliste asjaolude ja tõendite eest. Selline kohustus on neile pandud selleks, et nende konflikt soodustaks asjaolude piisava esitamise.

2.6 Selgitamiskohustuse seos tõendite esitamisega

Üks olulisemaid tsiviilõiguslike seoseid on selgitamiskohustuse juures tõendamise kohustus. Nagu ka seadus sätestab, tõenditeks tsiviilasjas on igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid.⁶⁸ Tõendeid esitavad menetlusosalised ise ning kohus võib teha neile ettepaneku täiendavate tõendite esitamist. Enamjaolt selgitab kohus välja eelmenetluses tõendid, mida menetlusosalised esitasid oma faktiliste väidete tõendamiseks.

Menetlusosalised peavad menetluses esitama oma avaldused, tõendid, taotlused ja vastuväited nii varakult, kui menetluse seisund seda võimaldab ning see on menetluse kiireks ja õigeks lahendamiseks vajalik.⁶⁹

Siinjuures saame välja tuua näite ringkonnakohtu poolt langetatud otsuse, milles esineb terav küsimus tõendamise osas.⁷⁰ Hageja ehk füüsiline isik, kes oli esitanud kostja vastuhagi põhivõla,

⁶⁷ Soots Indrek. Kohtu selgitamiskohustus hagimenetluses. Juridica, nr 5, 2011, lk 323-332

⁶⁸ TsMS § 299 lg 1: Tõendiks tsiviilasjas on igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud või nende puudumise, samuti muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud

⁶⁹ TsMS § 329 lg 1 ls 1: Menetlusosalised peavad menetluses esitama oma avaldused, taotlused, tõendid ja vastuväited nii varakult, kui menetluse seisund seda võimaldab ning see on menetluse kiireks ja õigeks lahendamiseks vajalik

viivise, intressi ja leppetrahvi väljamõistmiseks. Hageja oli tuginenud laenulepingule, mille alusel andis laenu kostjale. Leping oli kohtule tõendina esitatud.

Hageja sõnul kostja ei ole tänaseni tasunud laenu tagasi ning millega rikkus lepingust tulenevaid kohustusi. Kostja, aga vaidles hageja vastu, kus oli seisukohal, et hageja kostjale laenu ei ole andnud ning laenulepingu kohustusi pole rikkunud ning pool tugineb töövõtsuhtele.

Maakohus leidis, et kostjal tuleb tõendada negatiivset asjaolu, et ta ei saanud hagejalt tegelikult raha. Tõendamiskoormuse reeglist tuleneb pooltel tõendada oma väidete kinnituseks tõenditega. Esimese astme kohus oli hagi jätnud rahuldamata ning asus seisukohale, kus mainis ära, et hagejal tuleb nõude kaitseks esitada vastuväiteid ja neid kinnitavad tõendid.

Autorile tundub esmapilgul, et kohus peab eelkõige selgeks tegema, millise konkreetse lepinguga oli tegemist ning millised nõuded ja kohustused sealsest lepingust tulenevad. Samuti ei piisa alati üksnes poolte esitatud tõenditest, vaid kohus peab eelnevalt töötleva läbi materjali, et olla menetluse asjaoludega kursis. Juhul, kui midagi jääb materjali põhjal kohtule arusaamatuks lasub kohtunikule vastav selgitamiskohustus ning uurimispõhimõtte, kus läbi küsimuste leitakse menetlusele lahenduse. Oluline menetluse puhul on see, et pooled saaksid kõik võimalikud tõendid esitada täpselt, et protsessikäigus liigseid asja arutamisi ja küsimusi ei tekiks.

Selle kaasuse puhul oli ka maakohtul kahtlus veenvate tõendite ja vastuväidete suhtes, milles hageja ei olnud suuteline ümber lükkama kostja esitatuid asjaolusid ja tõendeid. Nagu ka varasemalt sai märgitud, et dokumentaalsed tõendid peavad olema võimalikult varases staadiumis esitatud, ainult sellisel juhul on võimalik õiglast kohtuotsust saavutada.

Menetlus oli läbinud kolmeastmelise kohtusüsteemi, kus Riigikohus oli saatnud ringkonnakohtu otsuse uueks arutamiseks ringkonnakohtule. Uues otsuses tuvastati lõplik poolte vaheline sõlmitud laenuleping.

Autor arvab, et eelnevatest menetlustest hindas kohus tõendeid puudulikult, milles ei arvestatud tegelikku olukorda, näiteks hageja majandusliku raskusi. Samuti kohtuastmete vahel väljakuulutatud lõplik otsus kujuneb, konkreetselt selle astme kohtu poolt, kes kogub kokku kõik võimalikud materjalidest otsused, milledest teed ise enda arvamusega lõpliku kohtuotsuse. Esmapilgult tundub see absurdsena. Kohtunik peab kaaluma eelkõige kõik tõendatud asjaolud,

⁷⁰ TrtRnKo 30. aprill 2013. a nr 2-10-19622

mis olid esitatud menetluse käigus sinna juurde kuulub ka vande all ütlused. Vaid nende põhjal on võimalik koostada kõige õigem kohtuotsus.

Kohtu selgitamiskohustus toimub eelkõige siis, kui osapool ei ole esitanud kohtunikule mitteringisuguseid tõendeid enda kaitseks või nad on puudulikud. Ebaselgete taotluste väljaselgitamiseks peab kohus pooli küsitlema ning nendele tulenevalt vastustest võib kohus selgitada neile, milliseid asjaolusid tuleb veel tõendada, et teatud eesmärki saavutada. Samuti kohus peab juhtima oma tähelepanu mingile asjaolule, kus osaline on esitanud ebapiisava tõendi. Selgitamiskohustus tõendite asjus on suurem siis, kui kohus saab ise tõendeid koguda ning eesmärgiks on nendele tähelepanu juhtimine.

Autor on arvamusel, et selgitamiskohustusega tõendite pinnal ei tohi kohtunik mitte mingil juhul riivata menetlusosaliste võistlevuse põhimõtet ning anda neile võimalust ilma sekkumata proovida iseseisvalt toime tulla oma õigustega. Eelnevalt sai ka märgitud, et kohtuotsus langetatakse suuremasosas faktiliste asjaolude ja tõendite pinnal, mida pooled on esitanud enda kaitseks. Samuti on autor seisukohal, et kohtunik ei tohi konkreetsete viidetega ette öelda, milliseid tõendeid ta ootab pooltelt. Kohtuniku selgitamise abi on vaja selleks, kui ta märkab, et üks pooltest on jäänud oma tõendamisega hätta ning on esitanud puudulikud tõendid. Oluline on ära märkida, et kohtunik peab jääma neutraalseks puudulike tõendite esitamise küsimisega ning peab kaaluma mõlema osapoole seisukohti enne otsuse langetamist. Otsust tehes hindab kohus tõendeid, otsustab, mis asjaolud on tuvastatud, millist õigusakti tuleb asjas kohaldada ja kas hagi kuulub rahuldamisele.⁷¹ Kui asjas on esitatud mitu nõuet, teeb kohus otsuse kõigi nõuete kohta. Üks olulisemaid fakte tõendamise juures on see, et kõik mida menetlusosalised väidavad, peab olema tõestatud või vastaspoole väidete ümberlükkamiseks.

Indrek Soots *Juridica* artiklis on jõudnud selgusele, et kohtu kohustuseks on tõendite esitamise ettepaneku tegemine.⁷² See kohustus on pandud selleks, et kohtunik saaks selgitada, missuguste asjaolude kohta tõendid puuduvad või pole tuvastamiseks piisavad.

⁷¹ TsMS § 438 lg 1 ls 1: Otsust tehes hindab kohus tõendeid, otsustab, mis asjaolud on tuvastatud, millist õigusakti tuleb asjas kohaldada ja kas hagi kuulub rahuldamisele

⁷² Soots Indrek (viide 19)

Kohtulahendis on asunud seisukohale, et selgitamiskohustuse kohustuseks on selgitada osapooltele, missuguseid asjaolusid üks või teine omaks võtab.⁷³ Kohtu selgitamiskohustus sõltub eelkõige poolte asjaolude põhjalikkusest.

Edaspidi arutleb autor, kes võiks või peab protsessiosaliste tähelepanu juhtima uutele faktide kogumistele.

Autori arvates on etteütlemine kohtunike poolt, mida peab edasi tegema osapool ning milliseid fakte soovib kohus saada, et menetlus kulgeks edukalt. Kohtuniku ülesandeks ei tohi olla teavitamine, milline hagi tema arvates võib olla edukas.

Lahendist nähtub, et linnakohus ei ole selgitanud eelmenetluses välja hageja nõudeid ja kostja vastuväiteid.⁷⁴ Samuti lahendist võib teha järelduse, et linnakohus ei ole arvestanud mõlemate poolte tõenditega ning sellega pidi ta hoopis neid küsitlema, et jõuda vaidluses selgusele ja selgitama neile missuguseid asjaolusid peavad nad tõendama oma eesmärgi saavutamiseks. Kollegium leidis, et ringkonnakohtu otsus tuleb jätta muutmata ning saata asja uueks läbivaatamiseks linnakohtusse.

Järgnevast kohtulahendist selgub, kuidas oli rikutud taaskord esimese astme kohtu poolt menetlusõigus norme, selgitamiskohustust ning jäeti välja selgitamata paljud olulised asjaolud, mida käsitleti menetluse käigu ning, - mis olid menetlusosaliste poolt esitatud kohtunikule.⁷⁵

Eelnevalt saab ära mainida, et kohtunike selgitamiskohustuse täitmine ei esine ainult füüsiliste vaidlevate isikute vahel, vaid ka ettevõtete puhul. Käsitletavas kaasuses vaieldakse võla suhtes, mida pole täidetud tasumata arvete kohaselt. Kostja oli võtnud hagi õigeks, kuid palus kohtul enda poolt esitatud arvete põhjal tasaarvestada hageja nõudega.

Paraku autori arvates ei olnud maakohtu poolt otsuse langetamine põhjalik. Nimelt kohus oli jätnud väga paljud küsimused lahtiseks, millele oleks võinud vastuse leida. Siinjuures tuleb, aga nõustuda paljude selgitustega ringkonnakohtu poolt tehtud otsusega. Samuti tuleb nõustuda hageja poolt esitatud põhjaliku apellatsioonkaebusega paljudes nüanssides näiteks üks neist on see, et kostja poolt koostatud arved on ebaselged, millega nõustus ka ringkonnakohus asja lähemalt uurides.

⁷³ RKTko 27. september 2005 nr 3-2-1-85-05

⁷⁴ RKTko 18. aprill 2006 nr 3-2-1-28-06

⁷⁵ TlnRnKo 07.02.2014 nr 2-12-16126

Oluline on ära märkida, et hageja on teinud maakohtu otsusest ise täiendava enda jaoks lahenduse, et kohus on poolte suhtes käitunud ebavõrdselt. See tähendab seda, et kohus on pannud hagejale suurema tõendamise kohustuse, kui kostjale. Siinjuures peab autor nõustuma hageja poolt esitatud apellatsioonkaebusega, et kohtunik peab käituma kohtu eetikast tulenevate ülesannetega ja kohustustega, kus eelkõige peab pooli vastu võtma võrdselt ja ka läbi vaatama menetlusosaliste poolt esitatuid tõendeid.

Ei saa ju öelda, et selgitamiskohustus on seaduse kohaselt niisama välja mõeldud, vaid tuleneb ta faktilistest asjaoludest ja esitatud enda kaitseks tõenditest. Kohus ei saa panna pooltele võimatuid muid kohustusi, selgitades seda sellisest, et tõendid on ebaselged või ei puutu asjasse, seega võib neid jätta läbi vaatamata. Sama olukord kehtib ka selle kaasuse puhul.

Autor on ringkonnakohtuga ühel meelel, et maakohus oli menetlust läbiviinud puudulikult, millega ei ole küsinud täiendavaid tõendeid. Samuti jäävad kostja poolt esitatud asjaolud paljasõnaliseks, milledest ei nähtu nõude alus. Paraku selle otsuse puhul kohus ei ole korralikult täitnud selgitamiskohustust ning tõendite esitamist jätnud ükskõikseks ning poolte endi kanda, millega ringkonnakohus on saatnud asja uueks läbivaatamiseks maakohtusse.

KOKKUVÕTTE

Käesoleva lõputöö uurimisobjektiks oli välja selgitada kohtu selgitamiskohustuse olemus hagimenetluses. Püstitatud töö hüpoteesid olid järgmised: hagimenetluses on olulisel kohal kohtuniku selgitamiskohustus. Teiseks hüpoteesiks oli: selgitamiskohustuse täitmata jätmise võib kaasa tuua otsuse tühistamise kõrgema astme kohtu poolt. Autor toob välja analüüsi käigus järeldused ja vastuse püstitatud hüpoteesidele.

Töö oli jagatud kaheks peatükiks, kus autor esimeses pooles käsitles menetlusökonomiat, võistlevuse põhimõtet ja – võrdleb seda uurimispõhimõttega kriminaal- ning halduskohtumenetluses. Samuti analüüsib autor menetlusõiguse normi rikkumist, mida rikutakse Eesti kohtusüsteemis üsna palju.

Teises peatükis arutleb autor kohtu selgitamiskohustuse ja selle eesmärgi üle. Vaadatakse üle selgitamiskohustuse täitmist ja täitmata jätmist ning analüüsitakse selgitamisega seonduvaid kohtulahendeid.

Selgitamiskohustus on Eesti õigussüsteemis üsna värske teema, sest just hiljutistes Riigikohtu lahenditest hakati oluliselt seda rõhutama.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik on põhilise panuse pannud asjaolude ja tõendite esitamisele, mille alusel saavad kohtud langetada otsuseid. Samuti on lubatud teatud juhtudel koguda omal algatusel tõendeid, mida hiljem saab esitada menetluse käigus. Omal algatusel koguda tõendeid on võimalik näiteks perekonnaasjadest tulenevatest asjaoludest. Selline tegevus suurendab kohtuniku ja osapoolte aktiivset rolli.

Faktilised asjaolud on menetluse käigus üheks lahutamata osaks, milles tuleb pooltel tugineda selle arusaadavusele ja asjaoludele, millega kohus on seotud. Samuti oluline faktiliste asjaolude puhul on see, et vaidlusi ei lahendataks uuesti ning kohtunike suuremaks eesmärgiks on protsessi käigus pooli lepitada. Kohtulik kompromiss on suunatud eelkõige kohtu aktiivse rollile, kes suunab menetlusosalisi leida menetluse käigus tasakaalu. Samuti kompromissi eelduseks on see, et pooled ei alustaks uusi menetlusi. Kohtunik peab aktiivse rolli juures järgima kindlasti ka kohtunike eetika koodeksist tulenevaid ülesandeid.

Samuti faktiliste asjaolude puhul ei pea kohus konkreetselt ette ütleva, milline nõue on tema arvates kõige tulemuslikum. Näitena saab siinjuures ära tuua aegumist, kus kohus võtab nõude aegumist arvesse ainult poolte taotlusel TsMS § 143.

Selgitamiskohustusele on iseloomulik arutelupõhimõte, milles väljendub kohtu kohustus arutada pooltega faktilistest ja õiguslikest asjaoludest, küsida vajalikke küsimusi ning teha ettepanekuid menetluse käigus. Selgitamiskohustuse kaudu on võimalik kohtul tuvastada efektiivselt menetluse sisu ja olemus.

Selgitamiskohustusele on abiks menetlusökoonoomia, mille olemuseks on, et vaidlus saaks lahenduse võimalikult varases staadiumis ning väikeste kuludega. Samuti selgitamiskohustust hakati järgima eelmenetluses, millele on ka omane võistlevuse põhimõte. Võistlevuse kohaselt pooled üritavad võrdväärset kaitsta enda õigusi.

Oluline on kohelda menetlusosalisi võrdsuse printsiibist tulenevatel põhimõtetel. Pooled peavad olema suutelised tõendama kõiki faktilisi asjaolusid, mis tulenevad vaidlusest. Sellist tegevust on vaja üksnes selleks, et saada endale suurema kaalukusega võit. Faktilised asjaolud peavad olema esitatud menetlusosaliste poolt kohtule ainult tõestena, mis argumenteerivad osalise poolt esitatud asjaolusid ja menetluse käiku.

Samuti võrdse kohtlemise printsiibil on ka omad ohud, üks neist on näiteks see, kui kohus ei jää menetluse käigus erapooletuks vaid satub hoogu menetlusosalise abistamisega, millest võib kujuneda esindaja roll.

Selgitamiskohustuse põhieesmärgiks on menetluse sisu väljaselgitamine, kus kohus laseb menetlusosalistel menetluse käigus esitada nõudeid ja taotlusi. Siinjuures peab ära märkima, et nõuded peavad olema selgesti formuleeritud ning asjakohased, et kohus saaks aru, mida soovitakse menetluse käigus saavutada. Samuti selgesti väljendatud nõuded piiravad menetluse venimist. Juhul, kui hagi alus või ese on kohtule ebaselge, siis antakse menetlusosaliste täiendav aeg, et puudused kõrvaldada. Kui menetlusosaline pole teatud aja jooksul puudusi kõrvaldanud, jätab kohus hagi menetlemata, sest nõudest ei väljendu korrektsed asjaolud.

Samuti kohtu ülesandeks on välja selgitada ebaselgetes hagides väljendatud sisu ning järgida menetluse kvaliteedi olemust. Ebaselged taotlused, nõuded ning seisukohad selgitab välja kohus küsimuste abil ning saadud vastused selgitab kohus menetlusosalistele, millised asjaolud peavad

olema tõendatud. Oluline on ära märkida veel seda, et selgitamiskohustuse eesmärgi alla kuulub ka see, et menetlusosalised saaksid esitada enda nõuded õigeaegselt.

Eeldatakse, et kohtu selgitamiskohustus tuleneb ka TsMS § 230 lg 2 kohaselt, kus kohus võib teha menetlusosalistele ettepanekuid esitada täiendavaid tõendeid. Täiendavaid tõendeid on vaja sel puhul, kui menetlusosaline oli eelnevalt esitanud ebapiisava tõendi, siis kohtul on võimalus selgitada välja täiendava tõendi vajadust. Samuti kohus siinjuures peab järgima enda menetluse aktiivsust. Autor peab silmas seda, et kui menetluse käigus on kohus küsinud täiendavate tõendite kohta, kuid saanud menetlusosaliselt vastuseks, et tal neid pole, siis edaspidi kohus ei pea sellele enam tähelepanu pöörama ega huvi tundma.

VIIDATUD MATERJALIDE LOETELU

Viidatud kirjandus

1. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konvensioon. Vabariigi Valitsus, välisleping, 16.04.1996. Arvutivõrgus Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78154> (18.05.2014. a)
2. Vutt Margit. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Tartus: Riigikohus, Õigusteabe osakond 2011.
Arvutivõrgus Kättesaadav:
http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf
(18.05.2014. a)
3. Kõve Villu. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica*, nr 9, 2012, lk 659-676
4. Mägi Siim. Mõistlik menetlusaeg: igäihe ebamäärane õigus. // Raamatupidaja äripäev (26.05.2011).
Arvutivõrgus Kättesaadav:
http://www.raamatupidaja.ee/article/2011/5/26/moistlik_menetlusaeg_igauhe_ebamaarane_oigus (22.05.2014. a)
5. Kohtute tõhusus. Viimaste aastate kohtumenetluse keskmine kiirus Eestis. Eesti Kohtud. Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.kohus.ee/et/kohtute-tohusus> (18.05.2014. a)
6. Jöks Henn. Õigusemõistmise kvaliteet vs tõhusus läbi kolme kohtuastme. Ettekanne kohtunike täiskogul, 14.02.2014.
Arvutivõrgus Kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1672/Lisa_nr_10_Henn%20Joks.pdf
(30.05.2014. a)
7. Pardi Ramil. Tsiviilkohtul on selgitamiskohustus. // Õigusblogi ettevõtjale (2. märts 2011).
Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://ee.triniti.ee/archives/1872> (22.05.2014. a)
8. Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. II peatükk. Põhiõigused, vabadused ja kohustused § 15 p 2.1.4
Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-15/> (18.05.2014. a)
9. Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. XIII peatükk. Kohus § 147 p 7
Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-147/> (30.05.2014. a)

10. Eesti Kohtuniku Eetikakoodeks. Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.nc.ee/?id=525> (18.05.2014. a)
11. Soots Indrek. Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses – kas poolte või kohtu ülesanne?, Tartu: Tartu Ülikool, 2010. [Magistritöö]
12. Судья РФ. // Википедия — свободная энциклопедия
Arvutivõrgus Kättesaadav:
http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D1%8C%D1%8F_%D0%A0%D0%A4 (31.05.2014)
13. Доказательства в гражданском процессе. Процесс и пределы доказывания. (10. juuni 2012)
Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://speed-surf.ru/2012/06/10/20-dokazatelstva-v-grazhdanskom-processe-process-i-predely-dokazyvaniya.html> (30.05.20014)
14. Proshin Dagne. EX OFFICIO põhimõte eelmenetluses, Tartu: Tartu Ülikool, 2009. [Magistritöö]
15. Sillaots Meris. Kokkuleppemenetlus kriminaalmenetluses, Tartu: Tartu Ülikool, 2004. [Doktoriväitekiri]
16. Роль суда в гражданском процессе.
Arvutivõrgus Kättesaadav:
http://perviydoc.ru/v18395/%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0_%D0%B2_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B5 (30.05.2014)
17. Goda Ambrasaitė-Balynienė. Kohtuniku roll Leedu tsiviilkohtumenetluses. Juridica, nr 3, 2011, lk 213-221
18. Soots Indrek. Kohtu selgitamiskohustus hagimenetluses. Juridica, nr 5, 2011, lk 323-332

Viidatud normatiivmaterjalid

1. Tsiviilkohtumenetluse seadustik 20. aprillist 2005. // RT I 2005, 26, 197
2. Tsiviilkohtumenetluse seadustik 22. aprillist 1998. // RT I 1998, 43, 666.
Arvutivõrgus Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/75268> (18.05.2014. a)
3. *Гражданский Процессуальный Кодекс Российской Федерации*

- Arvutivõrgus Kättesaadav: <http://www.consultant.ru/popular/gpkrf/> (18.05.2014. a)
4. Halduskohtumenetluse seadustik 27. jaanuarist 2011. // 23.02.2011, 3
 5. Kriminaalmenetluse seadustik 12. veebruarist 2003. // RT I 2003, 27, 166
 6. Täitemenetluse seadustik 20. aprillist 2005. // RT I 2005, 27, 198

Viidatud kohtupraktika

1. Tõhusa õigusemõistmise Euroopa komisjon. Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal. Strasbourg: 2006.

Arvutivõrgus Kättesaadav:

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=29910/CEPEJ_2006_15-EST.pdf

(18.05.2014. a)

Tallinna Ringkonnakohtu praktika

1. Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsus, 06.01.2012.a otsuse number 2-11-12120, Swedbank Liising Aktiaseltsi hagi Nordic International OÜ, Avo Kruusel'i, Tiit Saks'a, Tarmo Rakaselg'i, Ardo Rakaselg'i ja Tiia Kruusel'i vastu võla väljamõistmiseks.
2. Tallinna Ringkonnakohus, 17.06.2011, otsuse number 2-09-29832, V-J L hagi Ü T vastu võla ja viivise saamiseks.
3. Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsus, 12. detsember 2013 otsuse number 2-13-216, T R Mi, M D Mi ja S S Mi hagi K L vastu võla ja viivise saamiseks.
4. Tallinna Ringkonnakohtu kohtuotsus, 07.02.2014 otsuse number 2-12-16126, OÜ REELE hagi Interior Service OÜ vastu võla saamiseks.

Tartu Ringkonnakohtu praktika

1. Tartu Ringkonnakohtu kohtuotsus, 04. november 2013 otsuse number 2-12-29120, AGR TEENUSED OÜ hagi Mustvee Catering OÜ vastu võla ja viivise väljamõistmiseks.
2. Tartu Ringkonnakohtu kohtuotsus, 30. aprill 2013. a otsuse number 2-10-19622, Ago Vineri hagi Ahti Tilga vastu põhivõla 18 214,82 euro, viivise, intressi ja leppetrahvi saamiseks.

Eesti Vabariigi Riigikohtu praktika

1. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelvalve kolleegium kohtuotsus, 19. mai 2014, otsuse number 3-2-1-10-14, Riigilõivuseaduse § 57 lg 7 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) põhiseaduslikkuse kontroll osas, mis sätestab hagita perekonnaasjas ja piiratud teovõimega

täisealisele isikule eestkostja määramise asjas avalduse muul viisil esitamisel kohustuse tasuda riigilõivu suuremas määras kui avalduse elektroonilisel esitamisel veebilehe www.e-toimik.ee kaudu.

2. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelvalve kolleegium kohtuotsus, 27. märts 2014, otsuse number 3-4-1-2-14, Riigilõivuseaduse § 57 lg 14 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) põhiseaduslikkuse kontroll osas, mis sätestab kohustuse tasuda kohtumääruse peale määruskaebuse esitamisel riigilõivu suuremas määras kui määruskaebuse elektroonilisel esitamisel veebilehe www.e-toimik.ee kaudu.
3. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelvalve kolleegium kohtuotsus, 10. detsember 2013, otsuse number 3-4-1-20-13, Riigilõivuseaduse § 57 lõigete 1 ja 15 ning lisa 1 (alates 1. juulist 2012 kehtivas redaktsioonis) põhiseaduslikkuse kontroll seoses avalduse esitamise viisiga.
4. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelvalve kolleegium kohtuotsus, 15. detsember 2009, otsuse number 3-4-1-25-09, Tallinna Ringkonnakohtu taotlus tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 131 lg-d 2 ja 3 koosmõjus riigilõivuseaduse lisa 1 sättega, mis näeb ette kohustuse tasuda tsiviilasjalt hinnaga kuni 1 000 000 krooni 75 000 krooni riigilõivu.
5. Riigikohtu tsiviilkolleegium kohtuotsus, 28. November 2006, otsuse number 3-2-1-111-06, K. H hagi M. A vastu õigusliku aluseta saadud 225 000 krooni ja laenu 170 000 krooni tagastamiseks.
6. Riigikohtu tsiviilkolleegium kohtuotsus, 19. jaanuar 2011, otsuse number 3-2-1-134-10, Aktsiaseltsi PETKAM hagi Tulundusühistu BITEST vastu sundtäitmise lubamatuks tunnistamiseks.
7. Riigikohtu halduskolleegiumi kohtumäärus, 3. august 2011, määruse number 3-3-1-36-11, Oleg Paskidovi (Paskidov) kaebus Justiitsministeeriumi 23. jaanuari 2009. a vaideotsuse nr 11-7/3409 ja 26. jaanuari 2009. a vaideotsuse nr 11-7/13777 tühistamiseks.
8. Riigikohtu halduskolleegiumi kohtumäärus, 27. november 2013, määruse number 3-3-1-62-13, Koigi valla kaebus Järva maavanema 30. novembri 2012. a korralduse nr 423 tühistamiseks.
9. Riigikohtu halduskolleegiumi kohtuotsus, 12. oktoober 2009, otsuse number 3-3-1-50-09, Anneli Pikkase (Pikkas) kaebus Harju maavanema 2. septembri 2008. a kirja õigusvastaseks tunnistamise ning Harju maavanemale ettekirjutuse tegemise nõudes kaebuse esitaja 26. augusti 2008. a taotluse uuesti läbivaatamiseks.

10. Riigikohtu halduskolleegiumi kohtuotsus, 8. detsember 2004, otsuse number 3-3-1-63-04, OÜ Uus Tolliladu kaebus alusetult tasutud maksuintresside tagastamise nõudes.
11. Riigikohtu tsiviilkolleegium kohtuotsus, 7. aprill. 2010. a, otsuse number 3-2-1-18-10, Veera Eliferevskaja (ka Jeliferevskaja) hagi Ramon Ruotsi ja Leena Laidineni vastu õigusvastase tegevuse lõpetamiseks.
12. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus, 5. mai 2004, otsuse nr 3-2-1-54-04 // RT III 2004, 13, 169, Eero Ilmari Kettunen hagi OÜ Defni Invest vastu 184 100 krooni saamiseks.
13. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus, 5. detsembril 2001, otsuse number 3-2-1-145-01, Regina Lõovälja hagi Eesti Vabariigi (Helme Sanatoorne Internaatkool) vastu töölepingu lõpetamise ebaseaduslikuks tunnistamiseks, tööle ennistamiseks ja töölt puudumise aja eest hüvitise saamiseks.
14. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 16. mai 2011, otsuse number 3-2-1-34-11, OÜ Foorum Invest hagi OÜ Tresole vastu 203 148 krooni saamiseks.
15. Riigikohtu tsiviilkolleegium otsus 27. september 2005, otsuse number 3-2-1-85-05 // RT III 2005, 30, 304, Aare Lepa hagi Raul Ausmaa vastu üle võõra kinnisasja juurdepääsu õiguse nõudes.
16. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus 18. aprill 2006, otsuse number 3-2-1-28-06 // RT III 2006, 15, 142, K.O hagi OÜ S vastu üürisuhte tunnustamiseks.

LISAD

Õigusaktide lühendid

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

RLS – Riigilõivuseadus

ГПК РФ - *Гражданский Процессуальный Кодекс Российской Федерации*

HKMS – Halduskohtumenetluse seadustik

KrMS – Kriminaalmenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

RÕS – Riigi õigusabi seadus

Riigikohtu lühendid

RKPJKo – Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelvalve kolleegiumi otsus

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu otsus

RKTKo – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

RKHKm – Riigikohtu halduskolleegiumi määrus

TrtRnKo – Tartu Ringkonnakohtu otsus

Резюме

РАЗЪЯСНИТЕЛЬНАЯ ОБЯЗАННОСТЬ СУДА В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

JUDGE'S OBLIGATION OF EXPLANATION IN CIVIL PROCEDURE

Объектом изучения данной работы является наличие разъяснительной обязанности суда в гражданском судопроизводстве. В работе была установлена следующая гипотеза: в работе суда важное место занимает разъяснительная обязанность суда в гражданском судопроизводстве. Второй гипотезой является: при невыполнении судом разъяснительной обязанности суда в гражданском судопроизводстве возникает риск отмены судом вышестоящей инстанцией вынесенного решения. В результате проделанной работы автор делает выводы и находит ответы на поставленные гипотезы.

Настоящая работа состоит из двух основных частей. В первой части автор основывался на принципе процессуальной экономии, принципе состязательности сторон, сравнивая их с принципами уголовного и административного судопроизводства. Также автор работы анализирует нарушения норм процессуального права, которые в судебной практике Эстонии не редкость.

Во второй части работы автор уделяет особое внимание разъяснительным обязанностям суда в гражданском судопроизводстве, рассматривает варианты разрешения процессуальных дел или оставления их без движения. Также автор анализирует, связанные с этим, судебные дела.

Разъяснительная обязанность суда в гражданском судопроизводстве в судебной практики Эстонии довольно молодое понятие, так как в Верховном суде начали этому уделять внимание только в последнее время. Также разъяснительная обязанность суда в гражданском судопроизводстве прописана в гражданском процессуальном кодексе Эстонии.

Гражданский процессуальный кодекс внёс основной вклад в представление обстоятельств и доказательств дела, на основании которых суд может принимать решение. В некоторых случаях суду разрешается самостоятельно собирать доказательства по делу, на основании судебного решения. Данные доказательства в дальнейшем прикладываются к делу и используются в ходе процесса. По своей инициативе собирать доказательства можно, например, в ходе разбирательств по семейно-правовым делам. Такая деятельность повышает активную роль судьи и участников процесса.

Фактические обстоятельства дела являются неотъемлемой частью процесса, в котором участникам необходимо полагаться на понимание и соблюдение процессуальных процедур, с которыми связан суд. Установить фактические обстоятельства дела необходимо таким образом, чтобы дальнейшие споры по данному вопросу были невозможны. В фактических обстоятельствах также важно, чтобы споры не возникали снова. Важнейшей целью судьи в ходе процесса является установление согласия между сторонами процесса. Судебный компромисс, в первую очередь, направлен на активную роль суда, с помощью которой суд помогает участникам судебного разбирательства достичь равновесия. Также целью компромисса является исключение возможности нового спора между сторонами. Наряду с этим, судья должен следить за соблюдением кодекса этики судей.

В случае с фактическими обстоятельствами дела суд не обязан предсказывать, какая из сторон может выиграть спор. Можно привести в пример возможность пропуска срока подачи ходатайства, но судья принимает это во внимание только на основании ходатайства сторон, согласно TsMS § 143.

Разъяснительной обязанности суда в гражданском судопроизводстве присущ принцип согласования, который выражается в обязанности суда согласовывать фактические и законные обстоятельства дела, задавать необходимые вопросы и делать предложения в ходе процесса. В результате процессуального разъяснения у суда есть возможность эффективно определить содержание и характер процесса.

Разъяснительная обязанность суда в гражданском судопроизводстве также помогает экономить различные издержки, возникающие в процессе рассмотрения дел. К ним, например, можно отнести процессуальную экономию, в основе которой лежит

необходимость разрешения дела на ранней стадии с минимальными затратами. Также принцип разьясненияиспользуется на стадии предварительного следствия, который основан на состязательности сторон. В ходе состязательности, стороны стараются равноценно защитить свои права.

Важно чтобы все стороны процесса придерживались главного принципа - равенства сторон. Стороны должны суметь доказать все фактические обстоятельства в процессе спора. Такая деятельность необходима для победы с наибольшим перевесом. Фактические обстоятельства, представленные суду, должны быть четко аргументированы и представлены суду.

В разьяснительной обязанности суда в гражданскомсудопроизводстве есть и свои минусы. Например, когда суд не придерживается беспристрастности и начинает чрезмерно помогать одной из сторон,в результате чегоон начинает исполнять роль представителя одной из сторон.

Основной целью разьяснительной обязанности суда в гражданскомсудопроизводстве является выяснение содержания ходатайств, когда суд даёт сторонам правопредставлять заявления и требования. Здесь важно отметить, что требования должны касаться дела и быть ясно сформулированы, чтобы суду было понятно, чего хотят достичь в ходе процесса. Также ясно сформулированные требования помогают не затягивать процесс. В случае, если суду остаются неясными основания претензии или ее содержание, то сторонам даётся дополнительное время для исправления недостатков. Если стороны не успевают в отведённое время, суд оставляет процесс не начатым, так как требования некорректно отражают обстоятельства.

Также целью суда является выяснить непонятно выраженное содержание дела и следить чтобы процесс проходил в рамках действующего законодательства. Заявления, требования, составленные неясно или не в соответствии с законом, суд имеет право вернуть сторонам обратно для разьяснения или доработки. Также важно отметить, что целью разьяснения является также, чтобы стороны процесса могли вовремя представить требования.

Предполагается, что разьяснительная обязанность суда в гражданском судопроизводстве происходит также, согласно TsMS § 230 lg 2, в котором сказано, что суд может делать

сторонам предложения по представлению дополнительных доказательств. Дополнительные доказательства нужны, если сторона не представила их ранее или в недостаточном объёме. В данном случае у суда есть возможность лучше разобраться в деле. Также суд должен следить за активностью делопроизводства. Автор хочет сказать этим, что, если суд, попросив дополнительные доказательства у сторон судопроизводства не получит их, то дело может быть закрыто, а ходатайства остаться неудовлетворенными.